

Fond za humanitarno pravo

organizuje

Nacionalne konsultacije sa veteranima, izbeglim i raseljenim licima o Inicijativi za osnivanje REKOM

Beograd, *Hotel M* (Bulevar oslobođenja 56a)
24. april 2010.

PROGRAM

10:00 -10:20	Otvaranje skupa
10:20 – 11:45	Iskustvo, potrebe i očekivanja u odnosu na prošlost i budućnost Moderator: Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Srbija
11:45 – 12:00	Pauza
12:00 – 13:30	Zašto REKOM? Marko Veličković , Centar za razvoj civilnih resursa, Srbija Dokumentarni film: Regionalna debata o modelu REKOM
13:30 – 14:15	Ručak
14:15 – 16:00	Diskusija o modelu REKOM-a: mišljenja, predlozi i preporuke Ciljevi komisije Mandat komisije Kriteriji za izbor i način izbora članova komisije Javno slušanje žrtava Moderator: Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Srbija

Nataša Kandić: U ime Koalicije za osnivanje Regionalne komisije za činjenice o svim žrtvama, u ime članice Koalicije, Fonda za humanitarno pravo, ja vas pozdravljam i otvaram ovu današnju debatu posvećenu toj inicijativi za osnivanje regionalne komisije. Mi imamo jedno pravilo na početku svake ovakve debate, a ovakvih debata je već bilo 85, znači širom bivše Jugoslavije, juče smo imali konsultacije sa pravničkom zajednicom u Beogradu, danas sa vama. U sredu će biti u Prištini/Prishtine sa intelektualcima, na Kosovu, potom imamo debatu sa sudijama, tužiocima, ponovo sa pravničkom zajednicom u Bosni i Hercegovini, i nakon toga ćemo imati regionalne konsultacije sa pravničkom zajednicom, a biće i regionalnih konsultacija sa veteranima, raseljenim, izbeglim licima. I to su skupovi koji će se odvijati do kraja novembra 2010. godine kada je, po tom operativnom planu Koalicije predviđeno da konačno taj Statut, model regionalne komisije bude konačno završen i na velikom regionalnom forumu u Sarajevu, bude predstavljen. Zato su sve ove rasprave jako važne. Predlozi, preporuke, mišljenja, veoma, veoma su važni kako bismo sve elemente te komisije dobili na osnovu rasprave sa različitim grupama, udruženjima, organizacijama koje čine civilno društvo u svim ovim državama nastalim na teritoriji bivše Jugoslavije. Pa to naše pravilo kada otvaramo i počinjemo skup je da se svi predstavimo, da znamo ko je danas tu i u buduću ko god se bude javljao za reč molimo da se predstavi zato što se ovo snima i nakon toga mi transkribujemo taj audio zapis i ostaje taj trag o tome šta su svi učesnici svakog skupa rekli, i u odnosu na model komisije, a i u odnosu na pitanja koja se tiču njihovog iskustva, potreba, očekivanja, u odnosu na prošlost i prema budućnosti. Ja ću da pođem od naših gostiju iz Osijeka, gospodine Varga.

Hvala lijepa, dobar dan svima. Ja sam **Miroslav Varga**. Dolazim iz Osijeka kao što me gospođa Nataša najavila. Član sam Koalicije i izuzetno mi je stalo da se dođe do realizacije, formiranja regionalne komisije, jer mislim da je to bitno za sve nas i našu budućnost. Za sad toliko, a posle ćemo možda u diskusiji više čuti.

Ja sam **Željko Mrak** iz Osijeka. Sve što je rekao kolega Varga, naravno, ja podržavam, zbog toga sam tu. Osobno sam zainteresiran za poznanstvo, za druženje sa ljudima koji imaju iste ili slične probleme kao i ja, ili kao i mi. Smatram da to šta se nama desilo i u čemu mi trenutno živimo, u kojim posljedicama živimo, nije razlog da se ne surađuje, da se ne pokušamo naći na pitanjima koja nas spajaju. Osobno sam uvjeren da ima mnogo više situacija koje nas spajaju nego što nas dijele. Ne samo u ovoj organizaciji, ne među ovim ljudima, nego općenito prema narodima i ljudima s kojima živimo, pa će svako iskustvo za mene ovdje danas i inače svaka situacija u kojoj ja mogu nešto napraviti biti dobrodošla. Zato sam tu.

Ja sam **Janko Radmanović** iz Beograda. Predsednik sam Udruženja za prognane i optužene iz '91. godine Region. Bavimo se problematikom iz '91. godine. I to onom problematikom osuđenih lica koji su '91. godine iz urbanog dela, iz dela kojim je vladala Vlada Republike Hrvatske, proterani. O tome ću detaljnije i šire govoriti u nastavku današnje rasprave, a za početak samo toliko.

Ja sam **Milan Gaćeša** ispred Udruženja boraca Republike Srpske Krajine na području Republike Srbije. Mislim da je ova ideja veoma dobra, za stvaranje Koalicije. Mi u našim udruženjima već

imamo jednu koaliciju koja radi po pitanjima izbeglica i mislim da ćemo kasnije dosta više o tome govoriti.

Ja sam **Ljubiša Stamenković**. Dolazim iz Niša. Predsednik sam Udruženja boraca rata od 90-ih grada Niša. Došao sam tu da dam podršku i da sarađujem u daljem radu.

Ja sam **Gradimir Milosavljević** iz Svrlijiga. Naravno da smo svi za stvaranje jedne ovakve Koalicije, za druženje sa svim ljudima dobre volje, zato smo i tu.

Vladica Cvetković, predsednik Izvršnog odbora Udruženja boraca ratova 90-tih Opštine Svrlijig i član Glavnog odbora Republičkog udruženja boraca ratova 90-ih.

Slobodan Kikić, dolazim iz Kikinde. Sekretar sam Udruženja boraca ratova 90-tih. Pre smo imali jedan skup u Kikindi povodom ovoga. Podržavamo inicijativu za formiranje REKOM-a.

Ja sam **Zoran Kosić**, predsednik Udruženja boraca rata 90-te iz Kikinde. Kako moj kolega, prijatelj, Slobodan kaže, mi smo već počeli i svojim nekim učešćem u svemu ovome pomažemo da to na neki način uspe i među veteranima. Učestvovaćemo i dalje i na svaki vaš poziv mi ćemo se odazivati i pomagati u onom delu gde mi možemo to da uradimo.

Ja sam **Kolar Ljudevit**, iz Novog Sada, iz Centra za ratnu traumu u kome su okupljeni veterani prvo u terapijskom smislu, posle toga je počeo i rad sa grupama. Centar za ratnu traumu je nešto slično već započeo tako da imamo kontakte sa veteranima iz Hrvatske i iz Federacije i iz Republike Srpske, tako da smo se sastajali i ovo doživljavamo kao neki viši stepen, organizovanije. Dosta očekujem od sastanka, konferencije.

Aleksandar Dragišić, sekretar Republičkog udruženja boraca ratova 90-ih.

Ja sam **Jovica Nešić**, član Udruženja boraca ratova 90-tih, Opština Kikinda. Podržavam inicijativu za REKOM i biću prisutan i pomoći u nastavku, u daljem radu.

Miljan Stamenković, član Udruženja boraca zadnjih ratova. Tu sam da čujem nešto novo i spreman sam da dam punu podršku svemu onome što će biti pozitivno za sve nas.

Ja sam **Slavko Milić**, dolazim iz Kikinde iz Udruženja boraca rata 90-te. Podržavamo inicijativu REKOM.

Ja sam **Milan Parenta**. Dolazim iz Kikinde. Član sam Udruženja boraca ratova 90-tih. Podržavam ovo udruženje.

Ja sam **Drago Kovačević** iz Srpskog demokratskog foruma, Beograd. Učestvovao sam već na nekim od konsultacija u okviru inicijative REKOM. Inače podržavam ciljeve REKOM-a i smatram ih važnim za konsolidaciju i pomirenje u regionu.

Ja sam **Miodrag Linta**, predsjednik Srpskog demokratskog foruma, udruženja građana koje se 10 godina bavi i pružanjem pravne pomoći izbjeglicama, takođe sam predsjednik Koalicije udruženja

izbjeglica krovne organizacije 49 izbjegličkih udruženja, koja je nastala sa ciljem da se među izbjegličkom populacijom stvori jedna adresa, jedno mjesto, sa ciljem da se uspostavi partnerski odnos sa institucijama vlasti u regionu i da sa svoje strane doprinesemo pronalaženju trajnih rešenja najvećih žrtava rata.

Ja sam **Zagorka Mandić**, član Koalicije za REKOM-a i ništa više.

Ja sam **Goran Nikolić** iz Vlasotinca. Učesnik sam rata '91-'92. u Republici Hrvatskoj i '99. na Kosovu. Volonter sam u Centru za ratnu traumu iz Novog Sada u programu Veterani za mir, i saradnik sam Centra za nenasilnu akciju iz Sarajeva.

Ja sam **Petrović Goran** iz Novog Sada, ratni vojni invalid. Aktivista sam Centra za ratnu traumu iz Novog Sada.

Ja sam **Radojica Bunčić**. Inače sam iz Pakraca, ali živim u Beogradu. Dolazim na konsultacije i kao učesnik rata od '91-'95., i kao izbeglica i kao mirovni aktivista.

Ja sam **Maja Živković**, novinar agencije BETA.

Ja sam **Vinka Drobnjak**, zarobljenica iz Mostara.

Jovana Kolarić, student iz Novog Sada.

Knežević Đorđe iz Mataruške Banje.

Tijana Rolović iz Fonda za humanitarno pravo. Hvala vam svima što ste došli, dobro došli.

Milica Vesović iz Fonda za humanitarno pravo.

Tijana Savkov, Fond za humanitarno pravo.

Milan Stefanović iz nevladine organizacije Protecta iz Niša. Mi radimo već 10 godina sa izbeglim i raseljenim licima, uglavnom na socijalnim i ekonomskim programima, a takođe i na pravnoj pomoći i naravno da podržavamo i ovakve inicijative.

Ja sam **Veldina Velić**, predsednica Udruženja izbeglih i prognanih Sremska Mitrovica.

Ljuban Bausovac, Udruženje dr Jovan Rašković, Vrnjačka Banja, predsednik Izvršnog odbora.

Ja sam **Mišo Bjedov**, predsednik Udruženja Svarun i član Koalicije izbjegličkih udruženja ovde u Republici Srbiji.

Ja sam **Dane Škorić**, član skupštine Zavičajnog udruženja Lapčana u Beogradu. Misli se na Donji Lapac iz Like i član predsedništva Koalicije izbjegličkog udruženja u Beogradu. Želim dati svoj doprinos u rešavanju problema izbjeglica i u Republici Srbiji i u Republici Hrvatskoj, a takođe

dopuniti razmišljanja o problemima nastalim poslije ovog zadnjeg rata sa problemima koji nisu još raščišćeni iz Drugog svjetskog rata, jer ovaj rat je samo nastavak onog prethodnog.

Ja sam **Marinko Đurić**, Udruženje kidnapovanih i nestalih sa Kosova i Metohije od 1998. godine pa nadalje, član Upravnog odbora udruženja, inače sam iz Istoka, a živim u Beogradu. Naše udruženje je od početka uključeno u aktivnosti Koalicije za REKOM i podržava ga u svim, pogotovu ciljevima u kojim je postavilo pred sebe sa željom da ih ostvari i u tome ćemo im pomoći koliko možemo.

Moje ime je **Zoran Tilinek**. Ja dolazim iz Vranja iz Udruženja građana Nexus. Radimo desetak godina već po raznim pitanjima izbeglica i prognanih lica. Drago mi je što prisustvujemo ovakvom jednom skupu.

Ja sam **Radenović Milovan** i dolazim iz Bujanovca iz Kolektivnog centra.

Ja sam **Gordana Petković** iz Uroševca/Ferizaj, smeštena sam u Kolektivnom centru u Bujanovcu.

Ja sam **Gospava Jovanović**. Dolazim iz Bujanovca, iz Kolektivnog centra Stara Ciglane. Nisam ni u jednom udruženju, došla sam na ovaj skup da čujem šta se planira da se radi sa raseljenim, sa izbeglicama i uopšte.

Ja sam iz Dalmacije, Drniš, selo Baljci, žrtva rata od '91. Tu sam da podržim Koaliciju za REKOM, **Zdravko Klisurić**.

Ja sam **Dragan Božinović**, sekretar Udruženja rata 90-te iz Lebana. Prvi put sam na ovakvom skupu, videćemo.

Ja sam **Dragan Miljković**, predsednik Udruženja boraca rata od '90. godine Opštine Lebane. Hteli bi da damo podršku jednoj ovakvoj Koaliciji.

Ja sam **Radomir Nevajda**, izbeglica iz Gline. Ovde sam naravno zajedno sa svojom porodicom od '95. i odlučili smo se za integraciju u srpsko društvo i u tom procesu značajnu podršku su nam pružile određene međunarodne organizacije poput Lekara bez granica i IOM-a. Očekujem, međutim problemi sa kojima se suočavaju ljudi koji su odlučili da se integrišu u ovo društvo su naravno jedan održivi opstanak, tako da u svakom slučaju, očekujem dosta od ovakvih skupova gde se ljudi međusobno povezuju i razmenjuju iskustva i daju neke nove ideje za neko poboljšanje svog položaja.

Dragan Pjevač, Udruženje porodica poginulih i nestalih u Krajini i Hrvatskoj.

Ja sam **Marko Veličković** iz Centra za razvoj civilnih resursa koji je član Koalicije za REKOM.

Nataša Kandić: Predstavili smo se jedni drugima i sada možemo da počnemo sa ovom prvom temom koja je posvećena vama. To nam je kao uvod u ono što sledi iza toga, predstavljanje te inicijative i informisanje o tome dokle se u ovoj debati stiglo. Ova tema Iskustvo, potrebe i očekivanja nije uvek tema svih ovih skupova. Vodimo računa da kada su određene grupe kao što su udruženja žrtava, zatim porodica nestalih, zatim kada su skupovi sa mladima da onda govorimo sa

nekima o potrebama i očekivanjima u odnosu na počinjene zločine i u odnosu na budućnost, a kada su u pitanju rasprave, debate sa porodicama nestalih i sa udruženjima žrtava, onda imamo ispred ovih potreba i taj jedan dodatak a to je rasprava o iskustvima. Tako da do 12 sati, do 11:45h je vreme koje je vama na raspolaganju i molim vas budite potpuno slobodni, otvoreni, razgovarajte, govorite o tome šta su vaša iskustva, šta su vaše potrebe, šta su vaša očekivanja, šta su vaša izneverene neka očekivanja ili šta je ono što definitivno stoji kao obaveza društva i države ali nema ostvarenja ili ispunjenja tih obaveza. Samo da vas podsetim ovo nije inicijativa političkih partija. Ovo nije inicijativa političkog karaktera. Ovo je jedna civilna inicijativa koja je u najdubljem interesu svih država, svih društava i svih žrtava. Kada kažemo svih žrtava ustvari mi mislimo pre svega stvarno na žrtve ratnih zločina, zatim na žrtve rata. To su svi oni ljudi koji su morali da pobegnu, da izbegnu, oni koji su proterani, koji su deportovani. Znači svi oni koji danas ne žive u svojim kućama. Osim toga kada kažemo žrtve mi mislimo u celini na ljudske gubitke. Svaka država, svako društvo u ratu ima ljudske gubitke. Nažalost mi živimo na Balkanu na kojem nikad nije bilo interesa da se utvrdi poimenično ko je stradao, ko je ubijen, ko je nestao u ratovima. Tako je bilo za vreme Prvog svetskog rata, tako je bilo za vreme Drugog svetskog rata i posle toga nikada nije utvrđen i napravljen taj poimenični popis ljudskih gubitaka. Svi mi znamo koliko zapravo problema proizilazi iz toga. I dan danas postoji rasprava o broju žrtava u Jasenovcu i postoji samo jedan jedini podatak koji se temelji na imenima žrtava. Nedavno je objavljeno da postoji samo 86 000 imena a sve drugo su demografske procene. Demografske procene znači, to su procene na osnovu statističkih analiza ali koje nisu utemeljene na imenima i prezimenima. Dobra je stvar što je u vezi sa ljudskim gubicima u oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji, što su određene nevladine organizacije započele sa tim poimeničnim popisom upravo imajući u vidu šta je sva ta prošlost iz Prvog i Drugog svetskog rata, koliko je uticala da se mnoge stvari i mnogi zločini ponove. I koliko je uticala da to kolektivno pamćenje kod nas manjka sa najvažnijim delom, a to je da ne postoje imena i prezimena ljudi koji su stradali u borbama, ubijeni kao žrtve ratnog zločina nestali. Zato mi danas imamo još uvek masovnih grobnica za koje se ne zna gde se nalaze, ali najstrašnije da imena ljudi koji su stradali ne postoje. Niko nije uspeo da ih prikupi. Još htela bi da vam ukažem da taj poimenični popis je vrlo važan i za ovu regionalnu komisiju. Da bismo pomogli, podržali rad te regionalne komisije u regionu se sa tim poimeničnim popisom počelo već pre tri godine. Fond za humanitarno pravo će krajem ove godine da završi taj poimenični popis stradalih, ubijenih i nestalih na Kosovu. Znači sve brojke biće zapravo imena. Nećemo, govorićemo, jednom ćemo pomenuti brojku a onda ćemo dati na uvid svima imena. Znači nikada više neće moći da bude manipulacija zloupotrebe brojkama zato što postoje imena. Od prošle godine od januara započeli smo taj popis stvarnih žrtava, stvarnih ljudskih gubitaka i kada je reč o državljanima Srbije i Crne Gore u ratovima na teritoriji Hrvatske i u Bosni i Hercegovini. Istovremeno organizacija za ljudska prava iz Hrvatske Documenta je prošle godine u januaru započela popis državljana Hrvatske imenom i prezimenom koji su stradali, ubijeni ili nestali u oružanim sukobima '91-'95. godine. Postoji organizacija i u Bosni i Hercegovini koja je onu brojku od 200-300 000 stradalih, žrtava, ljudskih gubitaka imenom i prezimenom svela na 99 000 i naravno da je to značajno. Mogli smo svi da se osećamo lakše zato što ta brojka nije onakva kakve su bile razne uglavnom političke procene, 200, 300, ponekad se pominjala brojka od 400 000. Ni ta organizacija koja je u Bosni vršila, radila taj poimenični popis, oni nisu zatvorili i rekli to je definitivno ta brojka. Kod njih je i dalje otvoreno zato što se, zato što imaju konkretne podatke o tome da do nekih podataka o nekim žrtvama za koje postoji opis okolnosti u kojima su stradali ali nisu mogli imenom da ih identifikuju, zato što nema nikog više u porodici živog i zato što su se oni koji su bili susedi raselili i teško je doći do traga. Postoji jedna činjenica koja je prilično civilizacijska, civilizacijski užasna a to je da nikada nećemo utvrditi broj

Roma koji su stradali, pre svega na Kosovu, zato što su se raselili. Otišli su i u treće države, neki su otišli u Crnu Goru, odatle po raznim zemljama Evrope, neki su u Srbiji ali definitivno mi nismo uspjeli za ove dve i po, tri godine da dođemo ni do podataka koji bi nam obezbedili bar 35 posto da dođemo stvarno do stvarnih žrtava iz romske populacije. To je posledica njihove česte selidbe i nepostojanja te tradicije ili prakse da se beleži. Nažalost nije bilo ni organizacija koje su odmah '98. ili '99. godine počele da beleže događaje u vezi sa Romima, tako da je sve to prepušteno jednoj rekonstrukciji događaja i tek rekla bih svaka deseta žrtva će biti dokumentovana imenom i prezimenom. Hoću da kažem da je cilj naš sa ovom inicijativom da dođemo do podataka o svim žrtvama, o svim žrtvama rata, o svim onima koje ubrajamo u ljudske gubitke društva i jedne države. Neki su nam u ovim raspravama govorili pa da bi to bilo najbolje da postoje nacionalne komisije, pa da onda te nacionalne komisije se udružuju i čine tu regionalnu komisiju. Na to smo odgovorili sledećim argumentom: od rata u Hrvatskoj računajmo od '91. prošlo je 19 godina, od rata na Kosovu '99. jedanaest godina. Svaka država je imala dovoljno vremena da je imala te volje i tog razmišljanja koliko je važno da žrtve budu popisane imenom i prezimenom. Niko to nije uradio. Raznorazne organizacije imaju spiskove, ali ne postoji taj poimenični popis na osnovu kojeg mi možemo da izvedemo taj račun i da kažemo ne znam 130 000 iznose ljudski gubici počevši od '91. godine zaključno sa decembrom 2001. godine i to se može pokazati ili se dokumentuje imenom i prezimenom. Htela bih samo još da vam kažem da imate i ovo na umu. U ovoj Koaliciji koja se zalaže za osnivanje regionalne komisije članovi i članice se bave različitim delatnostima. Organizacije za ljudska prava, one su posebno drugačije nego druge nevladine organizacije. Njihov je mandat da vrše pritisak na svoje vlade da njihove vlade iznesu činjenice o ratnim zločinima, o teškim kršenjima ljudskih prava. Ali postoji, ova inicijativa je zajednički imenitelj, zajednički interes za sve članove i članice koalicije. Nije lako naći pitanje koje će da poveže sve članove i članice koalicije. Mi smo došli do toga da svi zapravo se podržavaju tu inicijativu da se utvrde činjenice o svim žrtvama rata, nezavisno od nacionalnosti, nezavisno od socijalnog porekla, nezavisno od političkog uverenja. I to je taj, zajedničko polje, to je to što nas vezuje i to je to zbog čega smo svi zajedno u ovoj koaliciji i zato ako među članovima koalicije ima onih koji imaju primedbe na nečiji rad, na neslaganja sa nekim drugim aktivnostima treba imati u vidu da smo mi ovde okupljeni oko ove, rekla bih, najvažnije stvari koja se odnosi na budućnost i koja je veoma važna za budućnost i za uspostavljanje te preko potrebne stabilnosti u regionu. Države nastale na teritoriji bivše Jugoslavije još uvek nisu uspele da nađu to jedno pitanje koje će da ih povezuje. Još uvek postoje razna neslaganja, sporenja, ali je jako dobro da su se civilna društva iz svih država bivše Jugoslavije povezala, eto, na temelju ove jedne inicijative. I na temelju toga, te zajedničke inicijative, zajedničkog interesa, ja vas sad pozivam i dajemo vam vreme da vi slobodno govorite šta su to vaše potrebe, koja su to vaša iskustva s obzirom da dolazite iz Udruženja boraca ratova, da ste izbeglice, da ste raseljena lica, da imate primedbe i na Srbiju, i ovde gde živite, i na vlast i na društvo i na nevladine organizacije, ali budite slobodni i govorite i sve ono što vi kažete može itekako da bude korisno za oblikovanje ove regionalne inicijative. Izvolite.

Zoran Kosić: Zoran Kosić iz Kikinde, predstavnik veterana. Imali smo iskustvo već u Kikindi da razbijemo taj led da to nekako krene. Mi smo i tamo pomenuli da tražimo da se sve žrtve obeleže i da se ne krivi, ono što je gospodin malopre napomenuo veoma važno, a u Vojvodini je to počelo. Do sada je popisano 100 000 imena i prezimena nevinih žrtava od '44. do '46. jer to jeste jedan od uzroka ovih sadašnjih ratova. Nažalost ja sam iz grada iz kojeg nema zvaničnog popisa jer je neko davno razmišljao kako to da spreči pa su izvadili ploče i stavili hladnjaču na mesto masovne grobnice. Ali smo isto tako dali doprinos aktivistima Fonda za humanitarno pravo da ipak ubeleže

naše žrtve, dečake tako da nazovemo, koji su ginuli u ovim ratovima za koje država nije imala evidenciju. Kada je došao momak do mene i pitao šta, rekao je neku brojku koja je toliko mala da mi je bilo začuđujuće da neko u državi pominje toliko malu brojku za grad Kikindu i okolinu i Severno-banatski region. Ja sam danas zadovoljan, jer poslednji naš susret kada je i Tijana bila u Kikindi, došao sam do saznanja da su oni to završili zahvaljujući našoj pomoći. I mi ćemo i dalje pomagati ali ćemo insistirati, verujem da ćemo imati podršku i kod vas, da se ipak da se ta masovna grobnica u Kikindi mora ispitati, moraju se nevine žrtve imenom i prezimenom jer je sigurno neko vodio evidenciju. Nažalost ja ću vam kazati jednu brojku koja je strašna. Logor je postojao 46 dana, u proseku je nestajalo od 300 do 400 ljudi. To je nešto što je strašno. Tu su stradali ljudi, svi oni koji nisu jednako mislili u to vreme. Ljudi koji su pripadali nekim drugim narodima pa ih je neko obeležio da su bili neprijatelji iako su bili ljudi. Jer pazite, podunavske Švabe, Vojvodani. Starosedeoci znaju jako dobro da su podunavske Švabe čak spašavale živalj od progona, od streljanja i svega onoga što je bilo strašno i u onom ratu. Tako da nadamo se da ćemo i preko ovog pokreta ipak uspeti da zajedničkim zahtevima da se to čuje i da tražimo da se to nastavi. Kažem eto sreća je da je Pokrajinski sekretarijat prošle godine ipak ustanovio bez tog logora Kikinda da ima 100 000, imenom i prezimenom i to je veoma dragocen podatak.

Dane Škorić: Dane Škorić, član Skupštine Zavičajnog udruženja Lapčana i član Koalicije izbegličkih udruženja. Ja želim dati jednu primedbu na početku što nisam primetio ili nisam dovoljno skrenuo pažnju da nema ovde predstavnika vlada republika iz regiona i bojim se da će naš rad biti uzaludan ukoliko naš rad ne dobije podršku od vlade, a primetio sam pak što se tiče naše Koalicije izbegličkog udruženja i da nemamo podršku i da veći publicitet dobiva keruša Mila ovih dana nego 250, 300 000 izbeglica iz Hrvatske koji su došli na ove prostore. Na zahtjev Koalicije izbegličkih udruženja, zahtjev našeg stanovništva koje se danas nalazi razasuto po svijetu, ja želim nametnuti jednu temu iz Drugog svjetskog rata, jer nije rat na ovim prostorima bio samo od '91. do '95. godine nego se ovdje odvijaju ratovi intenzivno od 14 vijeka pa na ovamo. A i svi osvajani prostori od svih nacija dobijeni su ratovima. Svi vojnici su nosili puške, svi vojnici su ubijali, jer nisu vojnici nosili puške da love zečeve nego da ubijaju ljude. Zato želim razgovarati na temu da su sve žrtve jednake bez obzira na vjeru, na nacionalnost na političku pripadnost, a posebno skrenuti pažnju na žrtve Drugog svjetskog rata kojih je bilo u mom kraju toliko mnogo a koje je postkomunistički, poslijeratni režim skrivao zarad svojih interesa, zarad svog prosperiteta na uštrb nacionalnih interesa a zarad nekog kvazi bratstva i jedinstva koje je kratko trajalo. Evo samo nekoliko pokazatelja koje narod neće zaboraviti jer se žrtve duže pamte od svih onih ljepota koje prati ljudski život. Žrtve se prenose sa generacije na generaciju. Dok postoji jedno pleme u ljudskom rodu znaće se za njegove žrtve koje su nevino izgubile život u nekoj prošlosti. U mom Donjem Lapcu recimo od 18300 stanovnika koje je imalo početkom Drugog svjetskog rata, prije ustanka zaklano je i pobijeno i bačeno u jame 2295 stanovnika ili 12 posto od ukupnog stanovništva. Neću govoriti o onome što je izginulo na frontu, to nije tema jer o tima se u biti znade. Istoričari su više zahvatili ona lica koji su izginuli na frontu nego žrtve civilnog stanovništva. Na području Opštine Donji Lapac bile su dvije jame gdje su bacani ili živi ili ubijani ljudi. Znam samo u jednom danu iz jednog sela da je 68 osoba živih bačeno, za sreću jedna je žena deveti dan izašla i danas je živa u Kanadi i donijela istinu o istoriji da se Srbi ne sele u Srbiju iz Like nego da se bacaju u jame. Takve jame su postojale i na drugim prostorima Like, a ja govorim samo o užem delu Like jer o širem području nekadašnje Krajine ne mogu govoriti jer nemam prave podatke. Na području Opštine Gračac bila je takozvana Tučić jama u Velebitu po broju žrtava ne znam. Ja vjerujem da će mi neko iz Gračaca moći dopunit sa podacima. Na području Općine Korenica bila je jama između Plitvica i

Preboja u koju je ogroman broj žrtava bačen. Tu je bila i katolička crkva iz koje je krv tekla putem, isto kao u onoj u Glini koja se trebala obnoviti '71. godine, ali nije obnovljena. Na tom prostoru se predsjednica Vlade Hrvatske Jadranka Kosor našla pre dve, tri godine na ekshumaciji žrtava ovog rata koliko se sjećam ekshumirano 19 žrtava, ali nije se udostojila da spomene žrtve Drugog svjetskog rata kojih je bilo nekoliko hiljada. Dalje, najviše žrtava je u poznatoj jami Jadovno i manje poznatoj Jarićevoj jami u Velebitu, mada se ne zna gdje je veći broj žrtava. Doktor Milan Bulajić kao historičar se bavio tim žrtvama. Postojao je spisak od 34 000 žrtava koje su bačene čak i sa prostora Srbije, Vojvodine, u tu jamu, ali saznanja govore da je tih žrtava između 70 i 80 000.

Nataša Kandić: Izvinite, samo da vas zamolim za nešto. Sve to što vi kažete su vrlo važni podaci, ali dajte da govorimo o temi. Recite nam šta sa tim podacima šta vi iznosite. Da li vi imate predlog da se formira komisija koja će se baviti popisom, poimeničnim popisom žrtava iz Drugog svjetskog rata. Dajte samo da znamo o čemu je reč. Zato što jeste to jedno važno pitanje, jeste napravljena užasna stvar da nije bilo poimeničnog popisa. Da znamo u okviru ove teme da li je to vaš predlog. Što se tiče ove Koalicije mi smatramo da sve masovne grobnice moraju da budu identifikovane, locirane i da vlasti moraju da saopšte imena onih koji su skriveni u raznim grobnicama, ali ova Koalicija nema snage za to. Mi nemamo ni tog znanja niti imamo tih kapaciteta da možemo pored ove inicijative koja se odnosi na žrtve od '91. do 2001. godine da obuhvatimo i to. Prosto nemamo te kapacitete. Još jedno, rekli ste da ovde nema predstavnika vlasti. Ovo je Koalicija civilnih društava. Rasprava se odvija u okviru civilnih društava. Po našem operativnom planu mi ćemo 01. juna 2011. godine predati parlamentima u regionu ovu inicijativu sa milion potpisa. A dotle u okviru civilnih društava uključićemo i verske zajednice i političke partije, ali ne pozivamo predstavnike vlasti osim kad imamo lokalne konsultacije pozovemo svuda, kao i u Kikindi, i na raznim mestima drugim, pozovemo vlasti gradova, tako da razumete zašto nema. Nije da smo ih zvali pa oni nisu došli nego je ovo rasprava u ovom sastavu, pa vas molim samo nam recite da li vi predlažete da ova inicijativa bude proširena i na Drugi svetski rat i na žrtve Drugog svjetskog rata ili je vaš predlog nešto drugo.

Dane Škorić: Predlog je da se sve žrtve iz Drugog svjetskog rata, a normalno i ovoga, ekshumiraju. Da se na dostojanstven način sahrane po vjerskim običajima kako kome pripada. Da se to obeleži i da se može svakom zapaliti svijeća ono što vjera zahtjeva. Međutim neće se moći popisati poimenično jer je to danas nemoguće, ali se ne može u jednom civilizacijskom i demokratskom društvu dozvoliti da te žrtve koje sežu na stotine hiljada ostanu po pećinama Plješevice i Velebita. Ja gledam hrvatsku televiziju svaki dan i nema dana u nedjelji ili bar više dana da se ne spomene 280 žrtava na Ovčari. Ja suosjećam sa tim žrtvama, međutim niko ne spominje stotine hiljada žrtava iz Drugog svjetskog rata a potomci ne mogu dozvoliti da oni tamo ostanu. Zato trebamo insistirati da se ovo udruženje posveti tim žrtvama. Da se zahtjeva od vlada svih republika da se te žrtve ekshumiraju o trošku države gdje se nalaze te žrtve, gdje se nalaze posmrtni ostaci uz prisustvo međunarodne zajednice jer bi se ti podaci izobličili, jer ne vjerujem u dostojnost i istinitost određenih republika da će dati vjerodostojne podatke. Eto za početak samo toliko.

Janko Radmanović: Ja sam Janko Radmanović, predsjednik sam Udruženja za prognane i optužene iz '91. godine na delu teritorija na kome je vladala Vlada Republike Hrvatske ili se to popularno zove iz urbanog dela Republike Hrvatske. Za ono što sam radio te godine ratni sam zločinac u Republici Hrvatskoj. U Srbiji nisam. Bavljenjem ovom problematikom između ostaloga, negde 13 i nešto godina. Nisam pravnik, znači vojno sam lice. U ovoj problematici sam ušao dosta sveobuhvatno i uspeo sam u tim dopisima i u Srbiji i u Hrvatskoj i u međunarodnoj i Evropskoj uniji

da ovaj problem približim, odnosno da ga učinim aktuelnim jer radi se o problemu velikog broja lica. Negde procena je oko 700 lica koji su optuženi slično kao ja na pravdi boga jer sada, ovih dana na spisku Interpola kancelarije u Zagrebu cifra doseže čak i do 1200 lica. Znači radi se o licima koja su na interpolovim poternicama, odnosno javnim spiskovima. Problem je po meni toliki što je to nešto što vrlo o ovoj problematici bilo šta čuti da bilo ko raspravlja da taj problem postoji. Posebno smo ovde, mislim na udruženje koje je pre 4 godine formirano da bi bilo efikasnije u tom radu, posebno smo pogođeni pasivnosti države Srbije koja, ne znam. Šta treba još da se učini pa da se ona pokrene, itd. Pošto je problem svež u odnosu na kolegu koji je pre mene istupao, ja sam kroz svoj problem. On je sličan svim ostalim problemima ovih oko 700 ljudi, pokušaću u diskusiji da ga ispričam da vidite koja je složenost tog problema i kako ga rešavam. Inače sam sada penzioner. Veliki sam optimista da ću u ovom radu uspeti. To me drži da dalje radim, da dalje se usavršavam, da dalje pitam ljude, bolje stručnije od mene itd. Sve u svemu nisam klonuo duhom niti hoću dok mogu da mičem i da razmišljam trezveno nastaviću da se bavim ovom problematikom, ovom nepravdom, ovim činom koji je učinjen meni i meni sličnima. Hrvatska je, možda će vam biti dosadno ali malo sam se pripremio za ovo istupanje. Hrvatska je pri napadu na kasarnu, znači septembar '91. godine pogazila dve osnovne rezolucije. Ima ih puno ali ću izabrati samo ove dve. Jedna je Brionska deklaracija ili moratorij. Interesantno o tome ja ne znam. Ja bih volio da li je neko o tome čitao, slušao, imao prilike. Ja nisam, pratim sve živo što mogu i preko medija i preko interneta i ne uspevam doznati. Jednostavno maltene kao da i ne postoji. Logično je ovako kao običan građanin da pitam zašto. Zašto se o tome ništa, iako je akciju vodio Hans van den Broek i rađena je. Znači na Brionima je na tri meseca sklopljen jedan moratorij, znači posle proglašenja nezavisnosti Republike Hrvatske koji je u dobroj nameri Evropske unije ponudio se da traži rešenje krize koja je bila u Hrvatskoj evidentna, na pragu itd., da se rešava mirnim putem. Druga rezolucija, što je još veći apsurd kad se sagleda malo duže da je Generalna skupština Ujedinjenih naroda rezolucijom 3314 od 14.02.'74. da je izjednačila status kasarni i garnizona. Naglašavam i potenciram ovaj problem iz razloga što ima svoju logiku, pravnu logiku. Zašto. Znači u jednoj državi imamo jednu ambasadu ali u toj državi imamo puno kasarni koji tu državu čini stabilnom, jakom itd. Kasarne su mogle biti mesto gde su se mogli skloniti politički neistomišljenici i zato je ta rezolucija doneta. I sada imam jedan apsurd. Hrvatska je nestalni član Generalne skupštine Saveta bezbednosti. To je cenzus nepravde, ruganje pravu i svega onoga što smo naslednici što danas baštinimo. Zbog toga je i Hrvatska iako je pogazila potpisanu. Znači vrhuška je potpisala, republika sa Predsedništvom SFRJ, Brionsku deklaraciju, znači ona je 08.10. znači tri meseca posle njega, ponovo proglasila nezavisnost. Šta to znači pravno. Ona je faktički priznala Brionsku deklaraciju odnosno moratorij jer da nije priznala ne bi ponovo proglašavala nezavisnost. Hrvatska je jedna država ako se gleda pravno, ne politički i imamo da je dva puta proglašavala svoju nezavisnost.

Nataša Kandić: Ali gospodine Radmanoviću recite nam šta se vama dogodilo, jer ovo je malo komplikovano i ne razumemo svi a nas ovde zanima šta se konkretno vama dogodilo.

Janko Radmanović: Pa meni se dogodilo da sam... Znači, bio sam komandant kasarne u Slavonskom Brodu. Kasarna je napadnuta u ovome datumu koga je. I posle napada na kasarnu branilo je kasarnu stotinak ljudi i dvadesetak starešina. Napad na kasarnu trajao je 20-tak sati. U tih 20-tak sati ja sam smenjen jer sam imao jedan oštar dijalog sa pretpostavljenim u Tuzli. Nastavio je moj zamenik i on je kad je vidio da je situacija takva kakva je pristupio razgovoru, pregovoru sa napadačem da se kasarna preda. Znači kasarna nije osvojena nego da se preda. U tim razgovorima uslov je bio da se dozvoli prelazak preko mosta tih stotinak vojnika i dvadesetak starešina sa ličnom

opremom. Prvo nije bio prihvaćen taj predlog pa je kasnije prihvaćen i dogovoreni su modaliteti kako da se to odvija. Sad imamo tu jedan interesantan slučaj. Ja moram ovo pravno obraditi.

Nataša Kandić: Gospodine Radmanoviću, ovde ljudi nisu pravnici. Dajte, vi ste bili oficir koje?

Janko Radmanović: JNA.

Nataša Kandić: Da, ali koji čin? Pa nam recite šta se konkretno dogodilo da, mi razmatramo pravna akta sad ovde, nismo svi kompetentni za to.

Janko Radmanović: Ja sam se pripremao ipak iz svoje struke kojom se bavim deset i nešto godina pa mi je teško, moram ovo reći po običajnom pravu. Običajno pravo je pravo koje je uspostavljeno dogovorom između napadača i ovde ono je prekršeno, zloupotrebjeno i ako se sad to gleda ja i starešine smo kidnapovani i završili smo u zatvoru u Slavonskoj Požegi. Tri meseca, tamo smo doživeli svu moguću torturu i 10.12.1991. godine smo razmenjeni i tamo mi je uručena optužnica. Na optužnicu sam podnio prigovor. U toku saslušavanja sam izjavio da štetu. Još nešto moram ovde istaći da oni su u optužnici priznali da nije bilo mrtvih da nije bilo mrtvih ni u kasarni. Bilo je osam ranjenih vojnika, ali šteta je bila za tih 20-tak sati negde oko 7,5 miliona nemačkih maraka što je apsurdno, nemoguće itd. Posle optužnice '93. godine Županijski sud u Slavonskoj Požegi sudi, presuđuje i osuđuje me na 15 godina zatvora. Branioc po službenoj dužnosti piše neku tamo fiktivnu žalbu koju Vrhovni sud ne prihvata i '95. godine Vrhovni sud odbacuje žalbu i automatski presuda postaje pravosnažna i ja postajem lice na interpolovoj poternici na kojoj se nalazim i danas. Eto to bi bilo u najkraće ova moja putešestvija, međutim ja sam to malo pokušao iz pravnog ugla analizirati, što opet slažem se, više je to moj problem i problem lica kao ja. Iskustva, eto bavim se, pisao sam svima, arhive ima više nego ne znam gde da je držim, međutim nema razumevanja. Interesantan je podatak da sam od institucija sistema Hrvatske kojim sam dobijao nekakve odgovore. Uglavnom su to bili otaljavajući, ali su bili nekakvi. Iz Srbije ništa. Gospodinu Tadiću počeo sam pisati sad imam negde u kompjuteru kad je bio ministar vojni, na ovamo ja ne znam koliko je to puta itd. Čudno da on izjavi da je najveća sloboda, jer ovih skupova je sloboda kretanja, a ja zbog ovoga što se nalazim na listi Interpola od '91. godine živim u političkom kavezu na teritoriji Republike Srbije i ne smem nigde da se krećem. Ima još jedan slučaj prepiske koji sam vršio sa tužiocem za ratne zločine. Ja ne mogu da razumem, vršili smo neku prepisku, odgovori su bili takvi kakvi su bili. I sad šta se dešava, dešava se da se održava jedan skup sličan ovome. To sam našao na internetu koji se bavi ovom problematikom. Znači iz '91. godine ratnim zločincima i ostalo. No međutim nisam pozvan, nisam znao i mediji to nisu propratili, bar ovde, ni elektronski ni pisani u Srbiji i ja. Iz mog ugla to je ilegalni skup koji je održan u nekom drugom interesu. Jedna ovakva institucija koja održava takav skup, dobro ako nisam pogodan bio da prisustvujem, dobro, ali da se održava na način takav. I sad apsurd imamo sledeći. U završnoj reči gospodin Vukčević je izjavio pružili smo ruku pomirenja. I kad sam pisao posle toga i otvoreno sam postavio pitanje: čiju ste vi ruku pomirenja pružili kad se vi niste svađali, niste se zavadili. Na Košava televiziji ste izjavili da se družite da ste prijatelji sa Bajićem, sa tužiocem Republike Hrvatske, da je to iz onog vremena i slično. Vidite to su stvari koje za nas obične male ljude su strašne i gde god se okrenemo i gde god tražimo nemamo razumevanja. Nevladine organizacije projekta dva smo pisali na privredne i institucije sistema, nigde nismo dobili nikakav odgovor i normalno nismo prihvatili. Sad sam prepušten da radim to volonterski sam pomažem ljudima koliko mogu. Svim ljudima sam na raspolaganju, posebno iz ove problematike '91. godine jer tu sam se koncentrisao, imam neko predznanje. Mislim da mogu biti od koristi. Ako

ima takvih a žele da im pomognem stojim im na raspolaganju daću im materijale sve koje sam pisao. Samo da kažem, 16 dokumenata sam dostavio sad ovo kad je počelo po dopuni Zakon o krivičnom postupku, obnavljanje postupka. 16 dokumenata sam dostavio državnom tužiocu. Oni su to prosledili. Ima tamo sve kako je to išlo i sad je to na županijskom sudu od marta meseca prošle godine. Znači po tom novom zakonu samo četiri lica su abolirana u Hrvatskoj, a to u postotku 0,004 na broj lica koliko ih ima. Ako sa tim tempom nastavi Republika Hrvatska radi po tom novom zakonu, onda će biti strašno. I na kraju nešto malo oko ovih priznanja. Bilo je ranije, sećamo se, Čičak ne zna gde sve nije gostovao, pa ne znam Mesić je isto izjavljivao, stalno su spominjali da je bilo tu svega i svačega kad su suđeno licima i osuđivana lica iz 90-tih godine, rata iz 90-tih godina itd., no međutim ovo zadnje priznanje koje je bilo krajem februara 2010. godine u Hagu na kome su prisustvovali i gospoda Hrvati, predsednik Vrhovnog suda Bajić i Šimunović i oni su između ostalog rekli preširoko smo otišli u optuživanju ljudi za ratne zločine, pre svega hrvatskih državljana srpske nacionalnosti. Otprilike 200 ljudi koliko je bilo dobili su aplauz za to, međutim to nije novo priznanje. To godinama traje i sad se postavlja pitanje šta je sa tim elita Hrvatske želela. Ne želi problem da rešava, želi da stvori poene da može ući u Evropsku uniju. I ipak želim još ovde reći nešto, gospođo Kandić u kaznenom zakonu član 300 Republike Hrvatske stoji da moja optužnica, pošto sam priložio prigovor preko branioca, ne može biti pravosnažna i to sam dokazivao i nisam mogao nikom dokazati. Međutim ovo drugo sam hteo reći. Hrvatska je donijela član 141. i ja ću ga pročitati i sa tim ću završiti: zabranjuje se pokretanje postupka udruživanja Republike Hrvatske u saveze sa drugim državama koje bi udruživanje dovelo ili moglo dovesti do obnavljanja jugoslavenskog državnog zajedništva, odnosno neke balkanske države u bilo kojem obliku. E ovo je prepreka i gospodin Pusić je o tome pričao, da li će se to promeniti tako da što se tiče Hrvatske dok se ne promeni ovaj član Ustava da ćemo teško ići i sa udruživanjem u Hrvatskoj iako sam imao prilike da čitam ono u Pakracu šta je bilo. Pročitao sam detaljno bilo je dobro i bilo bi dobro da ovo Ustav promeni. Možda sam previše pravno se bavio ovim problemom da i kod mene postoji profesionalna deformacija da kad se toliko bavim pravom da onda više tim jezikom pričam nego običnim, hvala.

Nataša Kandić: Ja lično imam puno razumevanje za to što ste vi izloženi tom jednom problemu i mislim da je došlo vreme kada treba pokrenuti inicijativu da i Tužilaštvo Republike Srbije i Odvetništvo Republike Hrvatske sednu i da pitanja razmotre. Vi ste videli koliko je trajalo da Vlada Trifunović posle 19 – 20 godina na kraju dobije jedno priznanje da nema odgovornosti i mislim da taj vaš slučaj da će stvarno, da je pitanje vremena da će u nekim novim okolnostima u Hrvatskoj, da je , tako da i ja jesam optimista. Mislim da samo treba insistirati da se nadležni organi, tužilaštva sednu i da se o tome na jedan pravni način dogovore kao što su se do sada dogovorili o brojnim stvarima i na dobar način ih rešili. Ja lično sam takođe spremna da to pomenem i da govorim o tome i kada je u pitanju Tužilaštvo Republike Srbije i Odvetništvo Republike Hrvatske zato što bi to trebali. Pitanja i optužnice o kojima vi govorite.

Janko Radmanović: Može samo jedna rečenica. Prvo ovde još želim da dodam. Ovde '91. godina je onaj početak i da bi se problem rešavao svega onoga kasnije što se dešavalo treba se početi od početka. Međutim nekako imam osjećaj sve se govori i Hag raspravlja o '95. godini ova suđenja i slično, a preskače se '91. godina. Vi znate a ja ću to još jednom podsjetiti neke statističke pokazatelje. Vlada Republike Hrvatske je organizovala napade na 32 kasarne i 40 vojnih skladišta. To su ta lica, tih oko 700 koji se nalaze, bilo više njih koji su osuđeni i koji se nalaze na tim interpolovim poternicama. Ovo su podaci Smilje Avramov iz knjige Postherojski rat protiv SFRJ.

Drugo, na suđenju u Hagu general Vasiljević naš glavni bezbednjak JNA je izjavio da je '91. godine u Republici Hrvatskoj, znači govorim o ovom periodu da je uhvaćeno 2700 vojnih lica i vojnih penzionera. Ovu izjavu niko nije demantovao. I završiću sa ovim podatkom, Butros Gali je referisao na Savetu bezbednosti i pročitao da ne pogrešim 15. maja '93. godine da je hrvatska vlast prognala 251 000 Srba iz Hrvatske samo do 18. marta '93. godine. To je više prognanih nego što je bilo i u Bljesku i u Oluji.

Nataša Kandić: Gospodine Radmanoviću, da se ostavimo tih sad pravnih pitanja koja su u nadležnosti sudova ali tamo gde su bile kasarne, gde su bili napadi gde nije bilo smrtnih slučajeva to je jedna posebna kategorija pitanja koja ima sve izgleda da se reši na jedan način koji će biti zadovoljavajući za one koji su godinama izloženi tom strahu da će biti, da će odgovarati za nešto zašto misle da ne treba odgovarati. Tako da važno je taj zahtev ponovo adresirati nadležnim organima i ja verujem da će hrvatsko odvetništvo. Ima zahteva i od strane Evropske zajednice ponovo optužnice koje su izdate a da nema suđenja zbog odsustva da se ponovo razmatraju i da se usklade sa međunarodnim standardima.

Janko Radmanović: Voleo bih da je tako.

Nataša Kandić: Ima prostora za optimizam. Izvolite dalje ali budite samo koncentrisani na vas lično. Svako da ima u vidu sebe, onome što se njemu dogodilo i ono što misli da je obaveza društva države i da ima neki predlog u vezi s tim.

Miroslav Varga: Varga Miroslav iz Osijeka. Neću pričati o svom ratnom putu. Koga zanima, sad je nedavno objavljen registar branitelja i možete sve tamo vidjeti ako baš netko ima silnu znatiželju. Nisam optužen i nisam osuđen ni za kakav zločin i nisam nikad branio nikakvu kasarnu niti napadao nikakav grad. Bio sam u svojoj kući od početka do kraja i nisam dao nikom da uđe u moju kuću i to je otprilike moj ratni put, najkraće rečeno. Slažem se sa svima vama koji smatrate da je uzrok ovog problema negdje ranije. Ja se ne bih zaustavio na '41. ja mislim da je sve to negdje od stoljeća sedmog jer smo mi imali ovdje trajnu situaciju nekakvih razmimoilaženja zapadnog i istočnog rimskog carstva, Austrije i Otomana i ne bih se htio s tim opterećivat iz jednostavnog razloga što mislim da jedna takva komisija koja bi poimenično ispravila sve nepravde unazad, otpočeka, ne može to napraviti. I to nije moj cilj niti moja želja niti moj zadatak. Ono što jest moj zadatak i ono što ja mislim da je važno, da se osnuje Regionalna komisija koja će utvrditi ono što je moja generacija napravila. Mene ne zanima, ja znam da je bilo napravdi prije, znam da te nepravde nisu riješene, nisu sigurno svi ljudi zadovoljni ni sretni i nepravde su velike nanešene, ali ja smatram da je obaveza moje generacije, mene koji sam tu sudjelovao da podržim osnivanje jedne Regionalne komisije koja će istražiti svaki zločin popisati svaku žrtvu napisati sve ono što je bilo loše za moje vrijeme. I to je moja odgovornost i to je ono što ja želim i zašto sam podupirajući i zašto sam član Koalicije za REKOM i zašto podupirem REKOM i zašto smatram da je to važno. Smatram da je to bitno da je to doprinos moje generacije onima koji dolaze iza mene. Ne želim da moja djeca danas sutra imaju neki problem sa bilo kim, bilo gdje zato što ja nisam napravio svoj zadatak kako treba i izveo stvari na čistac. Ja hoću znati i hoću da moja djeca znaju da je u Srbiji danas nekoliko stotina tisuća ljudi koji su bili prije toga stanovnici Hrvatske i koji nisu došli ovdje zbog turizma ili zbog ekonomske migracije, nego koje je neko otjerao. Nemam ništa protiv da se to objavi i da se to popiše i da se to javno obznani. To je moj zadatak. Isto tako mislim da je vaš zadatak da pokušate osmisliti a zašto smo mi išli u hrvatski Karlovac kao što je juče rekao moj veteran kolega Nikolić. Ja

sam išao u hrvatski Karlovac, ja nisam išao u Čačak, šta da radim i ne bi sigurno nikad ni išao u Čačak. Ne postavljam sad ovdje situaciju da je sad neko ovdje kriv, neko je u pravu, neko nije u pravu, to me u ovom trenutku ne zanima. Ono što mene u ovom trenutku zanima da postoji neko tijelo koje će popisati ljude koji su stradali ne svojom voljom. Koji su stradali zato što su naprosto bili pripadnici nekakve druge etničke skupine, neke druge vjere, nekog drugog svjetonazora. To mene potpuno ne zanima, jer ja želim svojoj djeci ostaviti čist račun. Jer nikad ne bi želio da se njima ponovi ono što se meni dogodilo. A meni ako ništa drugo, srećom u mojoj obitelji nije bilo mrtvih, stradalih osim što smo svi malo udareni u glavu, to je više manje. To je naš problem. Je taj što nam je neko ukrao 20 godina kao i svima vama ovdje. Dvadeset godina života u kojem se moglo negdje drugdje nešto stvoriti, napraviti, otići napred, mi smo išli nazad. I to je zločin koji je učinjen prema svima nama. Ne želim tu licitirati ko je tu veća žrtva. Za mene je i Branimir Glavaš žrtva koji je srećom osuđeni ratni zločinac koji je srećom ovih dana vjerovatno će završiti u zatvoru nakon potpisivanja sporazuma između Hrvatske i Bosne što će se sigurno dogoditi i sa Srbijom. Da sam ja na vašem mjestu ja bih svoj slučaj reinstalirao, odnosno tražio ponovo fer suđenje sa vlastitim prisustvom jer će se desiti da će vas izručiti. Ono što ja mislim da je važno i mi smo se i šalili kad je Branimir pobjego u Bosnu da sad ima tri najpoznatija bosanca: Mujo, Haso i Branimir, ali ono što je bitno i što mislim da smo svi mi ovdje došli čuti šta je ova komisija koja bi se formirala na regionalnom nivou. To može i treba napraviti. Moj doprinos u tom smislu je da ona mora popisati sve žrtve, svu štetu ne ulazeći u meritum stvari ko je prvi počeo, ko je više kriv, ko je manje kriv, to me u ovom trenutku ne zanima mene zanima da netko popiše ono što se desilo, imenom, prezimenom, kućnom numerom. Da se zna. Onda neka povjesničari, neka političari, neka svi, mi koji ovdje sjedimo tumačimo to na svoj način. Te istine me više ne zanimaju. Mene zanimaju činjenice. To nitko nije napravio. Nijedna vlada nije imala za to volje, ni jedna vlada za to nije imala političku odluku i nije to napravila i zato je ovaj pritisak civilnog društva jer mi smo na kraju krajeva svi iako imamo nekakve političke stavove nismo političke stranke. To je moj doprinos, moje gledanje na stvar. Ja želim da se to popiše, da se vidi točno ko zašto i kako. Ja želim da moja djeca znaju da je živilo u Lapcu u ulici tog i tog, čovjek koji je morao otići samo zato što nije vjerovao u katoličku nego u pravoslavnu vjeru, što se izjašnjavao kao Srbin ili što je bio liberalan ili nije ni važno zbog čega, zato što je bio drugačiji od većine ostalih koji su ga protjerali. Ja hoću da to moja djeca znaju, da mogu sebi stvoriti sliku i da znaju danas sutra kad će ih opet zvati bubnjevima da krenu bilo kuda da znaju čitati šta je bilo da ne bi ponovili ono što se dogodilo nama. Kažu da je najbolji lijek protiv donošenja loših odluka iskustvo. Nažalost iskustvo možeš jedino steći tako da donosiš niz loših odluka i mislim da smo mi dovoljno loših odluka donijeli, i da smo stekli dovoljno iskustva i sad možemo preporučiti mladima da dođu do pozicije da oni ne donose loše odluke. Moj cilj i moj zadatak i moja želja je da se formira ta komisija na regionalnom nivou. Nacionalne vlade to ne mogu koja bi naprosto istjerala na čistac činjenice ono šta se zaista dogodilo. Meni rat nije počeo '91. meni rat nije počeo '41. niti mi je počeo ne znam kada. Meni je rat počeo i završio u onom trenutku kad sam shvatio da to ne štima, a to je davno prije '91., moji roditelji su bili u problemima u bivšem režimu. Moj djed je bio streljan, odnosno dva djeda su bila streljana. Jedan od partizana, jedan od ustaša i sad ću ja tražiti ko je u pravu ko je u krivu. Pa mi smo stalno bili ubijani. Ja ne želim da više da u mojoj obitelji u nekoj budućnosti netko bude ubijan zato što ne pripada ovima ili onima. To mislim da se može postići samo tako da se popiše ko je sve stradao, koliko ih je bilo i zašto, ne sa procjenom zašto se to dogodilo, nego sa opisom kako se to dogodilo. Tog i tog dana Stevan koji živi u Lapcu mora, otišao je u Srbiju jer se dogodilo to i to. I to je dovoljno. Pa neka čita ko hoće, pa nek shvati ko želi. Ja sam svima vama ovdje na neki način došao ispričati taj dio priče zašto je koalicija važna, ne da vam pametujem tu, ne pada mi napamet. Vi ste svi pametni i

punoljetni ljudi ali ono što Nataša radi i ono što se radi u smislu formiranja te koalicije strašno je bitno sa stanovišta budućnosti. I još jedan proces koji me prije ljutio a sad me puno manje ljuti, to je bilo to da se sve šta se u ratu događalo pričano sa stanovišta žrtve, sa stanovišta političara, sa stanovišta dnevne politike, sa stanovišta izbora, sa stanovišta ratnih reparacije, Ujedinjenih naroda. Svi su imali šta reći, jedino veterane niko ništa nije pitao. Je l' vas neko pitao ja ne znam, nas niko nikad ništa nije pitao i mislim da je ovo dobra inicijativa i zato sudjelujem tu kao veteran jer ja želim reć ono što smatram da je mene trebao neko pitat.

Nataša Kandić: Vrlo jasnim preciznim rečima, jednom pozitivnom pogledu na sve ovo što radimo. Hvala na ovakvom dobrom ohrabrenju.

Milan Parenta: Ja sam Milan Parenta iz Zadra, iz Islama Latinskog živim u Kikindi, ratni vojni invalid sam. Pročitao sam ovdje oduzimanje, uništavanje imovine velikih razmjera. Ja ne znam da li je iko vidio i doživio kompletno selo sa srpskim življem. Nas je bilo oko 45 kuća Parenata u Islamu Latinskom, opkoljeni sa svih strana sa hrvatskim stanovništvom. Od sve i jedne kuće se ne zna više i jedan temelj gdje je kuća postojala. Osamnaest godina niko se nije vratio u to selo, nema gdje. Znači hrvatske kuće nisu bile uništene, bila je po koja zapaljena ali na svakoj strani ima ko radi neke gluposti. Naše selo je uništeno do temelja. Temelje su povadili iz zemlje, usejali travu i proglasili zelenom površinom. Ja mislim da je to najveći genocid i zločin što može da bude. To, sva sela posle našeg su pravoslavna sela. Uništeno, popaljeno, nije, jeste. Moja mati je Hrvatica. Sestra je udata za Hrvata. 20 godina ja nisam vidio moju sestru, ujaka, babu, djeda. Nisam bio na sahranama, ne mogu zato što taj deo naš što su pomenuli pre ne znam da li je sad bio gori nego u onom Drugom svjetskom ratu. To je tolika mržnja da je to nešto nemoguće. Mene sestra zove ponekad telefonom. Ja je pitam, hajde ako ja ne mogu doći doći ti ovamo. Ne može i ne sme, nikako. Ako doznaju da je bila vamo, imaće probleme, velike, od hrvatskog stanovništva. Ne znam zašto tolika mržnja, ali 20 godina ne otići u rodno mjesto. Moje dijete ima 18 godina ono ni ne zna da smo mi živjeli dolje, ne zna da sam ja ranjen i neću da joj kažem u tome svemu šta se dešavalo. Zašto ona mora da trpi nešto da, kad smo već mi tako prošli gadno i jadno u ovom ratu. Ratni vojni invalid sam kažem. Ništa od ove države nisam ni tražio, nisam ni dobio, ni ne treba mi. Primam tu invalidninu za nezaposlenost, penziju. Otac mi je penzioner, ima neku penziju. Nas je sedam u porodici, borimo se za život i ne mislim ništa da tražim samo hoću da se vidi zašto je to selo porušeno do temelja i povadeni temelji iz zemlje. To me zanima. Ništa drugo ako se nešto može po tom pitanju uraditi. Ja bi da moje dijete ode na more nekad gdje smo i živili ali po ovome svemu mislim da će to ići teško

Aleksandar Dragišić: Dragišić Aleksandar, sekretar Republičkog udruženja boraca ovih zadnjih ratova. Hteo bi da dam jednu ličnu kartu Udruženja boraca. Mi smo reprezentativno udruženje na nivou teritorije Srbije. Pokrivamo 85 opština sa našim organizacijama. Prvenstveno su nam borci koji su otišli u rat širom bivše Jugoslavije i onda se vratili, ko se vratio. Neki se i nisu vratili. Kao što znate mi nismo bili u ratu, nismo učestvovali, Srbija. Ljudi kad su se vratili ovde došli su i svi ti naši ljudi su bolesni od života. Otišli su iz jedne države, vratili se nakon određenih borbenih dejstava u državu koju nisu mogli da prepoznaju, koja je popljačkana, koja je uništena dekolonizacijom itd. Hteo bi da kažem da su jame i Jasenovac predistorija ponašanja srpskog naroda. Samo budala može da krene da prelazi ulicu i da ga udari auto i onda on opet sutra ide van pešačkog prelaza da prelazi ulicu. Znači srpski narod je propatio tokom istorije dobro tako da se i sada plaši od kada je krenula NDH. U ono vreme Srbima nije bilo dozvoljeno da pređu u Srbiju nego su bili u Jasenovcu i u nekoliko drugih logora i završili su u jamama po Bosni i po Hrvatskoj.

Nataša Kandić: Ja bih molila da govorimo konkretno. Mi smo ovde, osnovni je ton sve žrtve, činjenice o svim žrtvama, pa dajte...

Aleksandar Dragišić: Tako je. Za mene istorija ne polazi u zadnjih 20 godina. To je problem. Ja sam odgajan i znao sam za Informbiro, znao sam za Jasenovac, znao sam za jame i po Hercegovini i svuda, tako sam odgajan. Kada je krenulo sve ostalo ja sam jedva čekao da krenem u rat. I isto to ja imam kontakte sa hrvatskim borcima. Imam i sa muslimanima iz Bosne, iz Petog korpusa. Ja sam sa gospodinom Munirom Karićem, dolazimo, sastajemo se. Svi su u to vreme jedva čekali da krenu u rat. govorimo sada, o vojsci neću da pričam, jer mnogi su oficiri dobili stanove, učeni su i spremni su da brane državu a na kraju su svi pobegli. Nisu svi, ali velika većina tih oficira. Naša država ima spisak poginulih boraca i to dobar spisak svih koji su učestvovali u ratu, u ratnim dejstvima, čak i oni koji su išli kao dobrovoljci preko stranaka, preko. Imamo i sve su porodice dobro obezbeđene. Ja sam u Ministarstvu za boračko invalidska pitanja svaki dan sa pomoćnikom ministra koji je moj ratni drug i znam šta se dešava i kako. Borci koji su poginuli nisu žrtve. Žrtve jesu politike, ali nisu žrtve. Ja borca kojeg sam gledao preko nišana ne shvatam žrtvom jer je mogao on mene da ubije ili sam mogao ja njega da ubijem. Žrtva je onaj koji je zarobljen, pa streljan. Žrtva je onaj koji je izvučen iz kuće bez oružja pa zaklan ili bilo šta. To su žrtve, a borci nisu žrtve sem, spadaju u gubitke ali nisu žrtve sem politike svoje države. Najveća je tuga i problem što su rat vodili dva čoveka koji su se vrlo dobro poznavali u Karađorđevu pili viski a na terenu smo se ubijali mi koji se nismo ni znali, niti videli sem preko nišana. Toliko od mene za sada.

Boris Delić: Boris Delić, Izbjeglički servis organizacija koja pripada Koaliciji izbjegličkih udruženja, jedan od osnivača Koalicije i organizacije koja se bavila povratkom Srba u Bosnu i Hercegovinu. Bavila se i uspješno vratila Srbe u Drvar, Bosansko Grahovo, Bosanski Petrovac, Glamoč i druga mjesta gdje oni sad normalno žive u Federaciji Bosne i Hercegovine, istina siromašno, ali normalno žive. Uzgred, obzirom na sve to bavimo se i problemom suočavanja. Problem je očigledno veliki. Kao što je rekla jedna američka pjesnikinja narod se vezuju uz svoje patnje uz svoje žrtve više nego heroji i to je činjenica i proces viđanja rana, pa uzvrata, pa osveta jedna od vječitih istorijskih priča ne samo u svijetu a posebno na ovim našim terenima. Zato treba napraviti inicijativu REKOM-a da konačno prekine se taj ciklus osvete, žrtve, ponavljanja priča. Mada sam malo suzdržan što se tiče rezultata ali ne na odnosu na inicijatore negu u odnosu na one koji hoće da opstruišu proces, a oni ipak imaju političku moć. Oprezan sam u odnosu na rezultat jer on je vidljiv očigledno i na početku ove diskusije jer će se suočiti sa najvećim problemom a to je odnos prema zločinima Srba u Hrvatskoj. Ja sam iz Bosne i bavim se problemima Bosne, ali moramo realno sagledati taj veliki problem. Mi u regionu imamo velike zločine. Imamo zločine u Srebrenici, Sarajevu, Vukovaru, itd. Ti zločini su priznati kao zločini, naravno ima i umanjenja i priznanja, oprostaja, međutim u odnosu na zločin prema Srbima u Hrvatskoj ovdje na neki način postoji praznina. I on se ne samo umanjuje, on se i negira. Ja sam samo htio da skrenem na taj problem s kojima ćemo se mi sresti. Nakon rata imamo proces mir, istina, pravda i pomirenje. Što se tiče Srba u Hrvatskoj mi smo tu negdje tek na nekom početku. Na početku neke istine koja još nije niti rečena. Samo reći da je to veliki problem i da ga trebamo realno sagledati u procesu suočavanja s prošlosti.

Milovan Radenović: Ja sam Radenović Milovan, inače sam iz sela Grmova, opština Vitina. Privremeno sam raseljen sa porodicom i smešten u Kolektivnom centru Dečiji vrtić u Bujanovcu.

Evo 11 godina kako smo izašli odozdo na 62 kilometra od kuće. Tačno je da smo nekoliko puta preko raznih organizacija išli i odlazili na imanja, ali je tamo sve porušeno i nema, eto tu smo smešteni u Bujanovcu u kolektivnom centru već 11 godina i država ništa ne čini da bi nam nešto pomogla da se na neki način smestimo ili u nekim kućama svojim u kojima bi mogli da živimo kao sav ostali svet. U jednoj sobici 3 sa 3 ili malo većoj nas petoro živimo. Inače '99. kad smo izašli, znači 15. juna, negde 18. juna su stradali mnogi u Vitini, iako u Vitini se nije vodio rat. Vitina, Gnjilane i okolina nije bilo rada, ali posle dolaska KFOR-a ubijeno je 150 ljudi u vitinskoj opštini. Od toga je ubijen i moj brat i do dan danas ne znaju ko ga je ubio.

Slobodan Kikić: Slobodan Kikić, Udruženje boraca rata od 90-tih iz Kikinde. Slušam sve ovo i nimalo mi nije prijatno da se podsećam šta se sve dešavalo. Saosećam sa svakim govornikom šta je preživeo. Složićete se svi samnom da je inicijativa za formiranje REKOM-a jako je dobra i podržana. Ali moje lično mišljenje da će tu, da ćemo imati jako obiman posao. Mnogo, mnogo tu problema će biti i verovatno će trajati, dugo. I desiće se da ćemo mi prikupiti mnogo podataka o ovome, o žrtvama, o onima, o ovima. Kome ćemo mi mahati pred nosom tim papirima i tim dokazima, mene to brine. Moje je mišljenje da nama trebaju zakoni. Zakoni i da Koalicija za REKOM razmišlja o tome, znači, da insistira da uz pomoć Međunarodne zajednice i humanitarnih organizacija da se donesu odgovarajući zakoni koji će se morati poštovati prema ovim svim podacima koje bude REKOM prikupio. Da se donesu odgovarajući zakoni pa i za ono tamo što Milan reče Parenta vađeni su iz temelja. Da se to obešteti i da se kaže vi morate vlada u Zagrebu vi morate sad, da ovim ljudima sve to u prvobitno stanje dovedete. Jesu oni preživeli itd. Znači moj konkretan predlog bi bio da se insistira samo na donošenju odgovarajućih zakona koji će se morati poštovati. Kako vlada u Beogradu, tako vlada u Zagrebu, Sarajevu itd.

Radojica Bunčić: Ja sam Radojica Bunčić i kada je rat počeo imao sam 17 godina. Živeo sam tad u jednom multietničkom gradiću, Pakracu, i danas imam 36 godina. Iz ove perspektive mi je jasno da sa svojih 17 možda nije bilo baš najpametnije mesto gde se mogu naći da postanem aktivan učesnik u nekom ratnom sukobu, ali takođe znam danas da čini mi se nemam pametnijeg mesta da budem i kao izbeglica i kao ratni veteran nego ovde na ovim konsultacijama za Koaliciju REKOM. Zato što čini mi se da imam odgovornost i obavezu da iz ove perspektive učinim sve što mogu da se takve stvari više nikad ne dogode. I čini mi se da je to vreme pred nama i mislim da mi imamo snage to da učinimo iz naših iskustava. Dakle ja ponavljam da sam izbeglica i učesnik rata i smatram da ako se aktivno opredelimo za taj rad i smognemo snage da pokušamo da saznamo istinu koja se dešavala u tim ratovima i pre svega da dostignemo pravdu za žrtve onda ćemo i eliminisati mogućnost da se bilo kad tako nešto više ponovi.

Dragan Miljković: Ja sam Miljković Dragan, predsednik Udruženja boraca iz Lebane. Slažem se da treba osuditi sve zločine za vreme ratnih dešavanja na prostorima bivše Jugoslavije, ali hteo bi da postavim jedno pitanje, kako pomoći posleratnim žrtvama. Svi smo svedoci zadnjih dešavanja na Kosovu i pogroma na Kosovu i niza drugih dešavanja koji su bili u Hrvatskoj, u Bosni. Kako pomoći tim ljudima koji stradaju i danas posle rata.

Nataša Kandić: Ako mogu samo na ovo da odgovorim. Ova Koalicija do sada u raspravi je, rekla bih, prilično jasno došla do tog vremenske određenosti, vremenskog mandata i govori se o januaru '91. godine do kraja decembra 2001. godine čime je obuhvaćen i oružani sukob u Makedoniji. Naravno da kršenja ljudskih prava ima i danas, ali slažemo se, pretpostavljam svi da se to ne može

porediti sa onim šta se događalo u ratovima ili neposredno nakon ratova. Mi ne možemo ispraviti sve nepravde. Ne možemo učiniti da se u ovakvim društvima posle ratova za kratko vreme uspostavi ta vladavina prava i da se zakon primenjuje u potpunosti. Ono što možemo i što može dovesti do uspeha, a to je da tražimo da oni koji su počinili krivična dela u vreme oružanih sukoba, moraju da odgovaraju zato što je to uslov uopšte da se zakon neki primenjuje i nakon ratova i da građani imaju poverenja u institucije. Inače ako bismo, ako bi ove vlasti rekle pa sve ono što je počinjeno za vreme ratova neka ostane tamo, zakon ćemo primenjivati za krivična dela počevši od dana posle ratova. Nikakve budućnosti i nikakve vladavine prava ne bi bilo u tim društvima. Eto toliko da znamo da ne možemo sve. Možemo da procenimo i procenili smo kapacitete, svoje mogućnosti šta je neki naš potencijal ovako kad smo ujedinjeni na regionalnom nivou. Došli smo do toga da iako mislimo da sve grobnice moraju da budu otkrivene, da porodice moraju da znaju gde su sahranjeni posmrtni ostaci njihovih članova za vreme Drugog svetskog rata. Mi to podržavamo, ali nemamo kapacitete i time da se bavimo. I ovo što je rekao gospodin Varga to najbolje odražava stavove većine učesnika. To je da hoćemo da se ispravi ono za šta smo mi svi kao generacije odgovorni. To je ono što možemo najviše, a sve drugo bi bilo nerealno očekivati da ovakva jedna koalicija može da adresira vlastima, da vrši pritisak na vlasti i da očekuje rezultat.

Dragan Pjevač: Dragan Pjevač, Udruženje porodica poginulih i nestalih iz Krajine i Hrvatske. Pa ja baš nisam, kažete nemojte nikad reći da se niste pripremali za diskusiju jer će svi prisutni to primetiti. Ja zaista nisam međutim potakla me kao što to bude i običaj diskusija pojedinih ovde i ja bih hteo pokušat dat svoj doprinos vezano za neke stvari koje sam već više puta čuo na Koaliciji REKOM da se ljudi lome oko toga, muče na neki način, pa da pokušamo da na neki način to vidimo. Gospodin Varga me posebno, hteo sam čak zapljeskat za diskusiju, potpisujem u celosti. Gospodin Varga je tu iz Hrvatske. Gospodin Janko Radmanović je imao isto tako jednu interesantnu diskusiju. Znači to pitanje optuženih koji ni krivi ni dužni su tamo i ne mogu to. To pitanje treba pod hitno sa dnevnog reda skinuti i bilo je još. Pogotovo interesantna je diskusija o Drugom svetskom ratu, žrtvama i svemu ostalom. Gospođa Kandić je to jasno rekla o kapacitetu ove Koalicije i mogućnosti da se to pitanje reši. Mislim da treba do kraja tu biti jasan. U Drugom svetskom ratu Srbi na neki način to pitanje potežu smatrajući da je to ogromna nepravda da se to ne vodi računa o tome da na neki način u ovom ratu monopol na žrtvu imaju Muslimani i Hrvati, a eto zaboravlja se ta naša žrtva. Ja moram reći ja sam iz porodica poginulih i nestalih u Udruženju i precizna evidencija u Hrvatskoj 847 ekshumirano, 511 identificirano. O ovome ratu govorim, 329 čeka na identifikaciju već duže vreme, 5-6 godina. Dalje 488 nije iskopano iz poznatih grobnica, a 1352 se još uvek vode na spisku nestalih. Ja direktno gospodinu pokušavam reći. Ja imam stričeve rođene koji su poginuli, nestali, nema ih u Drugom svetskom ratu, međutim pitanje mogućnosti svega toga da se svi iskopaju. Budimo realni, u tom delu znači jeste, bilo je i u Jasenovcu ono što je bilo i ove godine. Otišli su i jedan i drugi predsednik, Predsednik Josipović i predsednica vlade Kosorka i na neki način ta stvar oko tog dela kreće. Međutim mislim da tu je u pravu gospođa Kandić kad se kaže da je to jedno pitanje objektivno teško rešiti. Znači idemo rješavati dok su tu još živi. Mog strica nema, moja majka je u ovome ratu poginula, pardon ubijena. Jeli na neki način kad o majci govorite želite da ublažite nešto, međutim ne možete. Znači ubijena je i 88 ljudi u Medačkom džepu ubijeno je. Ja u vijek moram to spominjati 36 civila i 17 žena i 11 još uvijek nestalih. Za sve to stravične zločine da ih sad ne ponavljam. Jedan oslobođen, general Ademi. Nije kriv. Norac za nečinjenje osuđen na sedam, pa smanjeno na šest. Po svim propisima, sad ću ja opet o propisima ne može manje od 6 godina i to za nečinjenje. E sad bila je sad u Zagrebu, prije deset dana jedna tribina i postavio sam na hrvatsku televiziju samo tri pitanja. Ko je tu kriv, ko je to učinio i da li hrvatska država smatra da

je sa tim završila pitanje Medačkog džepa za stravični zločin. Hoću da kažem da mandat komisije mora da bude ovo što mi možemo gdje postoje živi ljudi, svjedoci. Moja baba je davno umrla koja će o svom sinu da pita gde je, znači to je bilo prije 70 godina i tu u tom delu budimo hrabri i objektivni i nemojmo misliti da ćemo mi biti manje vredni s tim ili da će neko nama oduzeti monopol na nekakvu žrtvu. U Drugom svjetskom ratu stradalo je dosta, stradalo je nevinih puno, stradalo je ljudi isto ko u ovome civila i na jednoj i na drugoj, trećoj strani. Prema tome mislim da jednom i na neki način to pitanje bude jasno da taj deo jednostavno objektivno učinimo što je moguće i nemojmo se zamarati, ne zamarati, kriva je riječ, nemojmo pokušavati ono što je objektivno nemoguće, ali nemojmo ni zaboravljati to. Znači utvrdimo iz svih dokumenata ali nemoguće je sad iskopavati iz Jadovnoga, ja znam, tu mi je taj stric bačen. Ali gdje je ta kost i ko će sad DNK utvrditi. Mislim vrlo je komplikovano i jednostavno to se desilo tada i nije da neko zaboravlja. Učinimo sada da iskopamo ovih 488 jer živi čekaju tu svaki dan i niko ih ne pita ništa. Znači učinimo to. Dalje hteo sam još samo jedno pitanje potaklo me od gospodina Dragišić Aleksandar. Dragišić je govorio o tome kako smo ja sam morao reagirati. Svi smo jedva čekali da idemo u rat. Ja apsolutno nisam i ja tvrdim da svi jedva nismo čekali, pogotovo mi Srbi iz Hrvatske pogotovo nisu i na kraju su svi oni koji su jedva čekali prošli, vratili, prošlo, otišlo, nema, ali moja majka ubijena. Znači ajmo ubiti tu tenziju i da više niko ne čeka jedva da ne ide u rat. Prestanimo s tim, prestanimo. Nevini stradaju ovako moram reć ko ja. Znači prestanimo s tim. Još na kraju dva primjera iz moje okoline. Prvi je moj komšija više mene. Počeli smo to pitanje prije jedno godinu i po dana i dobar komšija. Diplomirani inženjer strojarstva. Pričamo o ratu, Vukovar, i sada ga pitam doslovno kada se išlo na Vukovar. Kakvo je bilo raspoloženje, a veli to je bilo super, pa svi smo jedva čekali pa sad ćemo im pokazat za '41. itd. A znate gde je bio, kod kuće svoje. Daljinski upravljač i televizor. A tamo znamo što se desilo i to trebamo hrabro pogledat činjenicama u oči koliko je ljudi pokupljeno Hrvata, koliko je odvedeno, kuda i kako su završili. Znači ne trebamo se bojat. I mene je posebno, evo tu su iz udruženja, posebno me dojmilo. Ja idem stvari gledat sa pozitivne strane kad su Udruženje logoraša htelo da postavi svoju ploču tamo, ne znam kako se zove ono mesto prema Zrenjaninu. Zašto ne bi postavili. Zašto ljudi ne bi postavili, ajmo gledat s pozitivne strane. Ako su tamo patnju doživeli, stavimo s patnjom i nemojmo tako. I još na kraju završit ću s jednim mojim dobrim prijateljem, 30 godina advokat, kolege smo. Znamo se 30 godina. Dobri smo prijatelji koji na neki način smatra da mi smo žrtva. Niko ništa. Svi što su nama napravili pa još poteže ne znam od kada i dođe mi prije godinu dana i kaže, Dragane ja nisam vjerovao da Srbi to mogu napraviti. Što su napravili sad. Pa veli Muslimani branili jednog Srbina u Sarajevu, doveli su do stene i njih ne znam koliko je bilo i komandovali su. To je bio ambis, tri koraka natrag. Znači jednostavno neki ljudi ne znaju, neki neće da se suoče i sad pominjana je i ta famozna keruša Mila. Ja ne zameram ljudima, ne zameram uopšte ljudima što žele da pobjegnu od svega. Žele da pobjegnu od toga šta se desilo i žele da žive ko sav normalan svet da sažaljeva neke životinje oko sebe. Ali najprije treba suočit se sa onim ko smo, što smo i na kakvom prostoru živimo i da onda rešavamo ovakva pitanja ovih nesretnih ljudi ko što ja pripadam kojima je neko ubio nekoga ni kriva ni dužna i da rešavamo te nestale koje živi vaze da ih pronađu.

Nataša Kandić: Još gospodin Linta i da napravimo pauzu.

Miodrag Linta: Ja sam Miodrag Linta, predsednik Srpskog demokratskog foruma, a istovremeno predsednik Koalicije udruženja izbjeglica krovne organizacije 49 izbjegličkih udruženja. Šta je interes naroda na prostoru bivše Jugoslavije. Pa pre svega trajni mir, uspostavljanje povjerenja i kao krajnja konsekvencija pomirenje. Međutim da bi došli do toga krajnjeg cilja ima puno stvari koje

treba uraditi. Koji su preduslovi. Upravo smo ovdje i čuli od nekoliko govornika. To su istina, činjenice i pravda. Odnos prema tim činjenicama. Ja podržavam zaista inicijativu da se izvrši pojedinačni popis žrtava koji su nastali za vreme poslednjih ratova od 1991. zaključno sa 1990. godinom i mislim da će taj pojedinačni popis žrtava onemogućiti da se vrše manipulacije i zloupotrebe i da se licitiranjem broja žrtava stvara nova mržnja, animoziteti jednih naroda prema drugima. Međutim mislim da je to samo jedan segment jako važan koji treba učiniti da bi došli do ovog krajnjeg cilja. To je trajni mir, uspostavljanje povjerenja i pomirenje. Drugi važan cilj jeste, ja se ne slažem tu sa kolegom Draganom Pjevačom, nije bitan Drugi svjetski rat, da je nemoguće to prebrojati. Ja ću samo reći pošto govorimo o ličnim iskustvima da je recimo jedanaestoro Srba sa prezimenom Linta poklano u glinskoj crkvi 1941. godine. Na mjestu te crkve nalazi se Hrvatski dom. Ja mislim da je vrlo važno da se utvrde činjenice iz Drugog svjetskog rata. Sigurno da mi ne možemo utvrditi pojedinačni popis žrtava, ali ono što je jako bitno, bitno je da se utvrde lokacije a lokacije se znaju. Da se zaista ekshumiraju posmrtni ostaci i da se dostojno sahrane iako ne možemo utvrditi pojedinačna imena, da se obilježe. To će biti jedna snažna poruka sa hrvatske strane da su spremni da se i taj deo zatamnjene istorije izvuče na svjetlo dana i da se u jednoj tolerantnoj atmosferi obilježe sve te lokacije. Takođe pitanje obilježavanja lokacija, odnosno stratišta na području bivše Jugoslavije. Znači i u prošlom i u ovom ratu je veoma značajno, ali mislimo da se to ne može raditi na parcijalni način. Znači mislimo da je kao što je ova Koalicija ima ambiciju da obradi jedan segment na jedan profesionalan način, odnosno da završni čin bude upućivanje inicijative parlamentima da se osnuje regionalna komisija za utvrđivanje pojedinačnih žrtava, isto mislimo da bi trebalo učiniti sa obilježavanjem stratišta na prostoru bivše Jugoslavije. Znači da se na jednom regionalnom nivou ide s jednom inicijativom, da se utvrde koja su to stratišta i da se onda u jednom dogovoru krene u taj proces. Mislim da nije dobro pojedinačno ići sa inicijativama jer to izaziva kontra reakcije, kao što je rekla gospođa Kandić države su imale priliku u prethodnih 11, odnosno 15, 19 godina da krenu u proces izrade popisa tih žrtava i to nisu uradile. Slično, isto nije urađeno i na obilježavanju stratišta na prostoru bivše Jugoslavije. Mislim da je tu isto važan taj regionalni pristup. Sledeće važno pitanje da bi došli do trajnoga mira jeste pitanje imovinskih stanarskih prava. Ovdje smo upravo čuli od nekoliko naših zemljaka, primer Islama Latinskog, ima takvih dosta slučajeva na Kordunu, Baniji i Lici, i Sjevernoj Dalmaciji, i Zapadnoj Slavoniji gde zelene površine zauzimaju već stotine hektara a gdje su bile prije kuće da bi takođe trebala jedna posebna inicijativa da se ide u pravcu obnove ili da se ide u pravcu obeštećenja tim ljudima za imovinu koju su oni stekli svojim radom do početka rata. Posebno pitanje jeste pitanje stečenih i statusnih prava takođe pitanje koje čini ljude ozlojeđenim, kivnim, koji osjećaju zbog toga nepravdu, da su zakinuti u pravima koji su oni stekli takođe svojim radom. Na kraju ću pomenuti jedno vrlo važno pitanje koje je dotakao kolega Radmanović, vezano je za njegovu ličnu tragediju, jeste pitanje tajnih spiskova koji još uvek nažalost postoje, pitanje optužnica, pitanje presuda u odsustvu. Podržavamo inicijativu gospođe Kandić i mislimo da bi ovakav jedan sličan skup trebao da se organizuje na koji bi bili pozvani i predstavnici vladinih institucija da se u jednoj demokratskoj atmosferi razgovara kako da se riješi problem ljudi jer opravdano se sumnja da je dobar dio tih presuda zasnovan na dokazima koji nisu validni, koji nisu argumentovani i mislimo da sve te presude u odsustvu bi trebalo da se revidiraju i da se tome zaista priđe na jedan profesionalan način. Znači ovo pitanje, ovaj segment vezano za utvrđivanje pojedinačnog popisa žrtava ovih ratova, ratova koji su vođeni 90-tih godina je izuzetno važno i mi mu dajemo punu podršku ali takođe jeste obaveza i odgovornost svih nas i civilnog sektora na prostoru bivše Jugoslavije da se i ostale krupne teme u narednom periodu otvore da bismo došli do onoga, ponavljam zašto smo svi verovatno i ovde, da se uspostavi trajni mir na prostoru Jugoistočne Evrope, da se uspostavi

povjerenje i u krajnjem slučaju i pomirenje. U tom smislu Koalicija udruženja izbjeglica će dati svoj doprinos, puni doprinos da se ovaj prvi segment koji ide ka osnivanju Komisije za regionalno utvrđivanje pojedinačnog popisa žrtava na kraju doživi uspjeh.

Nataša Kandić: Gospodin Pjevač, on ima samo jednu malu repliku, a onda pravimo pauzu s tim što ja hoću da vas pitam oko daljeg dnevnog reda nešto.

Dragan Pjevač: Linta reče da ne slaže se sa gospodinom Pjevačom da nisu bitne žrtve Drugog svjetskog rata. Ja to nisam rekao. Pre svega ako sam nešto tako slično rekao ja apsolutno u tom pravcu moja diskusija nije bila. Da ne znam gospodina Lintu ja bih se možda i naljutio na njega, međutim znajući njega ja znam da on je vjerovatno krivo protumačio što sam ja htio reći. A ja sam htio reći da pojasnim. 488 treba iskopati kojih znamo gde su i onih 329 onih u Zagrebu identificirati. Da je to jako skupo da države neće da oko toga puno upiru. Imaju puno drugih stvari, i da jednostavno moramo najpre ići rešavati jedno po jedno. Slažem se sa diskusijom gospodina Linte u tom delu da grobnice treba Drugog svjetskog rata i obilježiti i ekshumirati. Oni koji su tamo i dostojni su. To nema uopšte zbora i govora u tome. Problem je ovde sledeći što u balkanskoj krčmi Krležinoj kad se ugasi svetlo nije se znalo ko koga tuče i sad kad je došao račun na naplatu neće niko da plaća. Neće niko da plaća račun od prije 15 godina a kamo li da plaća onaj od prije 70. Prema tome mi kad govorimo o tom problemu ja tako smatram. Idemo rešavati ono što možemo rešavati što trebamo rešavati, a onda idemo, jer to je jako skup proces hiljade je stvari država osiromašna, kriza, ne znam šta. Mi imamo problem vraćanja stanova a priča se o tome kako je jedan došao i kako bi trebalo nama. Nije to bio stan prazan, nije to bio frižider i ne znam šta. Ma nemoj me zafrkavat. Vрати mi stan, lako ću ja za frižider. O tome ja pričam. Ja ne minimaliziram žrtve Drugog svjetskog rata samo hajmo rešavati ono što mi možemo. Mi možemo ovdje ispričati priču, rastali smo se, k'o što puno ih je Nataša ispričala. Hajmo, ako ćemo rešiti probleme, idemo ih tako rešavati.

Nataša Kandić: Pre pauze ja bih samo sad htela. Pogledajte ovaj program, dnevni red. Mi smo predvideli da radimo posle pauze do pola četiri. Ali se pitam, to je u redu što se tiče onih koji su u hotelu pa su doručkovali, ali da li možda, će ljudi biti previše gladni pa da možda pomerimo ako je moguće ručak za pola dva pa da napravimo 45 minuta ručak, pa onda da nastavimo.

Dobro, šta većina kaže?

Dobro, da onda pomerimo, da napravimo da ručak bude u pola dva.

Pauza za ručak

Nataša Kandić: Je l' možemo da počnemo. Vidim da je tamo dvoje, troje, oni će se priključiti. Ja bih sada dala reč Marku Veličkoviću. Marko je neko ko je od početka u Koaliciji za osnivanje REKOM. I u publikacijama, ranijim izveštajima koje smo mi izneli i koji se odnosi na taj period od početka pa do juna 2009. godine citirali smo ga zbog njegove jedne dobre rečenice ili dobrog mišljenja koje upravo sadrže ono što smo i mi ostali učesnici, kako smo videli. On je vrlo jasno artikulirao tu poziciju mladih. Pa je onda rekao da mladi nemaju odgovornost za počinjena nedela u prošlosti ali da hoće da budu odgovorni za odnos prema toj prošlosti i prema onome što je počinjeno. Ja dajem reč Marku.

Marko Veličković: Ja ću se osvrnuti na to pitanje zbog čega je nama potrebna Regionalna komisija za činjenice o svim žrtvama. Zbog čega je to bitno za ovaj region i društva u kojima živimo. Prošlo je više od 10 godina od kada se poslednji rat na prostoru bivše Jugoslavije završio, a da pitanja koja su ostala iza tih ratova i dalje čekaju na odgovore koji će biti dovoljno kredibilni i jasni da onemoguće da laži i manipulacije u budućnosti proizvedu neke nove konflikte. Takvi odgovori jesu naše pravo, ali kao što su i pravo oni predstavljaju i našu odgovornost. Znači ta pitanja ne treba da ostanu otvorena. I od naše spremnosti da tu odgovornost preuzmemo zavisi i budućnost ovog regiona i naših društava. Dakle ako je već ova generacija, ako ova generacija nije učinila dovoljno da spreči zločine koji su se već desili danas mi svi zajedno imamo odgovornost da izgradimo društvo koje će svojim odnosom prema počinjenim zločinima garantovati da se oni neće ponoviti u budućnosti. Žrtve tih zločina ni danas nisu ostvarile svoja prava na istinu i pravdu. Postoje pravna tela, sudovi i međunarodni i domaći koji se bave utvrđivanjem krivične odgovornosti za zločine kroz sudske postupke i ti procesi jesu veoma važni ali oni nisu dovoljni da se utvrde sve činjenice vezane za ratne zločine. Znači ne mogu se kroz sudske procese utvrditi činjenice o svim zločinima koji su počinjeni i masovnost počinjenih zločina onemogućava da svaka žrtva kroz takav pravni postupak bude priznata i ostvari svoja prava. Jedan od zadataka Regionalne komisije koju ovde skraćeno zovemo REKOM biće i da izgradi taj registar svih žrtava sa imenom i prezimenom i popis svih ljudskih gubitaka tokom ratova. I takođe da izgradi taj zapis koji će sadržati sve činjenice vezane za ono što se dešavalo žrtvama rata. Znači svaka žrtva treba da dobije svoj dosije. Ovde treba da bude jasno da REKOM da ta komisija nije zamena za zvanične sudove i međunarodne i domaće koji ostaju jedini pravni instrument za utvrđivanje individualne krivične odgovornosti za počinjene zločine. Međutim iako ta komisija nije sudsko telo ona će kroz svoje istražne radnje na utvrđivanju činjenica kroz napore da se dođe do novih svedoka, znači kroz otkrivanje novih svedoka, davanje podsticaja žrtvama da svedoče u sudskim procesima pomoći i rad zvaničnih tužilaštva za ratne zločine. Na osnovu svojih istražnih radnji ova komisija takođe može da da i znatan doprinos u otkrivanju sudbine nestalih lica i pronalasku nekih masovnih grobnica koje su još nepoznate i neotkrivene. Otkrivanje i saopštavanje činjenica je bitno i da bi već uspostavljene laži izgubile svoj kredibilitet i svoju relevantnost. Znači činjenice sužavaju prostor za manipulaciju i one daju osnov sa kojeg sva društva u regionu treba da dođu do neke vrste zajedničkog razumevanja onoga što se dešavalo u ratu i osporavanja sa kojima se susrećemo kada govorimo o potrebi da se suočimo sa zločinima koji su počinjeni pre svega u naše ima, često koriste taj argument i tu podelu mi i oni i postavljaju pitanje a šta su oni nama učinili. Vrlo često ljudi koji osporavaju ovu potrebu čak i o žrtvama iz sopstvenog naroda ne govore kao o ljudima sa imenima i prezimenima i oni se zapravo nikad nisu zaista potrudili da istraže stvarne činjenice vezane za te žrtve i da ih objave jer ja mislim da su negde svesni da to zapravo onemogućava dalju manipulaciju i brojevima i dalju interpretaciju one istine koja njima odgovara. Zato je bitno da se i kroz rad, pa i ove inicijative za REKOM pa i kroz rad REKOM-a u budućnosti uspostavi jedan drugačiji, novi model kada su u pitanju rasprave i diskusije na ove teme koje su vrlo osetljive i koje su uticale na sudbine i stradanja stotine hiljada ljudi. Znači da o tim temama ne može da se raspravlja a da se ne oseća nikakva odgovornost ni prema tim ljudima koji su stradali ni prema činjenicama. Druga bitna razlika rada komisije u odnosu na rad sudova je pozicija žrtve u tim procesima, zapravo njihova pozicija u odnosu na žrtve, bolje rečeno. Žrtve su u sudskim procesima i pred međunarodnim i domaćim sudovima najčešće u ulozi svedoka i njihovi iskazi su uokvireni i ograničeni ciljevima i zadacima, zahtevima samog sudskog procesa. Dakle fokus suđenja je ipak na potrebama samog sudskog procesa. Rad REKOM-a će biti fokusiran na žrtve i njihovu potrebu da ispričaju ono šta se njima dogodilo. REKOM će u svom radu organizovati javna slušanja i kroz ovaj konsultativni proces neka javna slušanja su već

organizovana. Znači u sudu žrtva se pre svega obraća sudskom veću a ona može da bude i prekidana od strane advokata dok se na javnim slušanjima žrtva obraća direktno javnosti. Znači nema prekidanja, usmeravanja i ograničavanja tih iskaza. To je veoma bitno jer kroz ovakvo bezuslovno davanje glasa žrtvi njoj se zapravo vraća taj ljudski lik koji je bitan za stvaranje, za izgradnju osećaja empatije. Ljudski lik koji je potpuno, ne mogu da kažem potpuno, ljudski lik koji se izgubio kroz naše nacionalne podele i nacionalne istine. Kroz njih su zapravo nacije postale i žrtve i heroji, a ljudske sudbine su potpuno obezvređene. Žrtve su najčešće priznate u okviru svojih nacija i to ne može da odgovori na potrebu žrtve da i ona druga strana čuje njen glas i suoči se sa stradanjima za koje sama snosi odgovornost. Dakle potrebno je žrtvama vratiti i veru u ljudskost koja je ozbiljno poljuljana i onim što se njima dogodilo, ali i tim utiskom da druga strana često ne želi ni da čuje za njihovu patnju. Žrtvama nije dovoljno da budu priznate samo na nacionalnom nivou u okviru njihovih nacija. Žrtva ima potrebu da bude priznata na regionalnom nivou i zato glas žrtve treba da se čuje na regionalnom nivou. Zato je i ovaj regionalni koncept i Regionalna komisija nešto što bolje odgovara na ovu potrebu od eventualnih posebnih nacionalnih komisija. Time što omogućuje da sve strane čuju za patnje pripadnika i one druge uslovno rečeno suprotstavljene strane komisija treba da doprinese ponovnoj uspostavi razumevanja i poverenja i da doprinese samim tim i procesu pomirenja u regionu. Dakle rad i ovakve komisije kao i rezultati tog rada mogu biti i osporavani. Zato komisija treba da stekne takvu vrstu kredibiliteta koja će obesmisлити te pokušaje osporavanja ili ih učiniti nerelevantnim i zbog toga je pitanje je veoma važno pitanje načina na koji će ona da bude formirana. Mi govorimo o komisiji koja će da odgovori na potrebe ovog društva i ovaj konsultativni proces, kroz ovaj konsultativni proces predstavnici različitih zainteresovanih društvenih grupa treba da iznesu svoja očekivanja i da iskažu svoje potrebe vezane za rad i ove inicijative i za budući rad komisije. Ovaj konsultativni proces čiji smo i mi danas deo i do sada u svoj rad uključio je predstavnike udruženja, žrtava, veterana, izbeglica, udruženja mladih, predstavnike akademske zajednice, novinara, pravnika. Ne znam da li sam sad sve to pobrojao i zbog čega. Zato što je ta podrška, javna podrška koja treba da se izgradi kroz konstruktivni proces veoma bitna da bi se omogućilo da ova inicijativa zadobije podršku i šire javnosti i visokih zvaničnih institucija država u regionu. REKOM, to je namera i ovog procesa, treba da bude uspostavljen kao zvanično telo. Znači njega treba da osnuju predstavnici vlada država u regionu. Ne mora vlada ali u svakom slučaju visoki zvaničnici, predstavnici, parlamenti ili vlade. Na kraju svog rada komisija i javnosti i svojim osnivačima podnosi izveštaj koji sadrži sve činjenice utvrđene na osnovu istražnih radnji komisije. Ali on sadrži i preporuke za ono što te vlade i institucije treba u budućnosti da preduzmu. Preporuke za ono što treba da se uradi a što proizilazi iz činjenica do kojih se došlo u tim istražnim radnjama. Zato je bitno da vlada osnuje ove komisije jer ih na taj način sam izveštaj te komisije u mnogo većoj meri obavezuje te vlade nego da je u pitanju nezvanična komisija. Taj izveštaj treba da postane i najkredibilniji izvor informacija kada su u pitanju ove teme. Znači te informacije su bitne za sve institucije. Posebno je bitan odnos obrazovnog sistema. Taj izveštaj treba da da podstrek za formiranje novih obrazovnih sadržaja koji će nove generacije na objektivniji način nego što je to sada slučaj, podučiti događaju vezanim za prošle ratove. Konačno REKOM je i korak ka izgradnji humanijeg društva. Naše društvo i dalje opterećuje činjenica da nije izgrađen ljudski odnos prema žrtvama. U procesu onog što zovemo tranzicija ova društva treba da se iz stanja skorašnjih ratnih razaranja, ubijanja i nasilja transformišu u društva stabilne demokratije, tolerancije i nenasilja. Onda ne može postojati veliki broj ljudi i institucija koje će sebe radije identifikovati sa ratnim zločincima nego sa žrtvama tih zločina. To je odnos prema zločinima a i spremnost da se pomogne žrtvama da ostvare svoja prava danas možda više nego bilo šta drugo mera i demokrtije i vladavine prava u našim društvima. Mi smo dakle živeli u regionu u kome život nije bio vrednosti. Možemo da se

pitamo da li je on danas vredniji ukoliko je osporavanje, negacija i relativizacija zločina postala praksa. Zato je znači i ovaj proces koji treba da izgradi, stvori saosećanje sa žrtvama i da omogući da žrtve ostvare svoja prava i istovremeno i proces izgradnje jednog drugačijeg, humanijeg društva, boljeg društva za sve nas ovde i za sve ljude koji u njemu žive.

Nataša Kandić: Sada da vam pokažemo taj jedan dokumentarni materijal koji sumira šta je poslednjih šest meseci prošle godine izračeno sve na skupovima kao što je ovaj. Tu nema, nećete videti predstavnike udruženja žrtava, odnosno porodica nestalih zato što u tom periodu nije bilo tih skupova, ali sve što je bilo od skupova, svi su oni, njihova mišljenja, predlozi su u ovom dokumentarnom materijalu i to će nam pomoći svima da onda posle toga lakše prepoznate šta je ustvari naša tema. Kako da gradimo taj model te komisije, kako da ona treba da izgleda.

Dokumentarni film – Regionalna debata o modelu REKOM

Nataša Kandić: Nekoliko pitanja kojima ćemo se danas baviti i koja se vama čini da su vam najbliža, da možete da doprinesete da na kraju dođe do jednog konsenzusa, do stava o tome kakav elemenat određeni treba da bude te komisije. Mi smo predložili ovde da obratite pažnju na ciljeve komisije. Vi ste videli ovde kako se govori o tome da komisija treba da se bavi rešavanjem sudbine nestalih i to svi učesnici smatraju da treba da bude prioritet i u kontekstu ciljeva a i u okviru mandata komisije. Onda je nesporno da svi smatraju da komisija treba da se bavi, da se na kraju dobije taj poimenični popis ljudskih gubitaka. Ali mogli ste da zapazite koliko ima razlike u mišljenjima. Da li zapravo komisija treba da se bavi samo činjenicama da utvrdi upravo taj poimenični popis ljudskih gubitaka. Da znači napravi, istovremeno će to biti dokumentovanje ratnih zločina i da je to maksimum koji komisija može da napravi. Drugi smatraju da je to nedovoljno, da je potrebno da se i odgovori na pitanje zašto se desilo. Da se utvrde uzroci rata, da se utvrdi kako se pripremao taj rat, to znači jedno pitanje koje bi bilo, bilo bi dragoceno nama u koaliciji kada bi bilo i vašeg mišljenja o tome. Šta vi mislite šta je bitno vodeći računa o tome i šta je moguće. Videli ste Senada Pećanina iz Bosne i Hercegovine koji kaže ako bismo se bavili uzrocima rata da bi to dosezalo daleko u prošlost i da bi teško bilo onda doći zapravo do te komisije da on se plaši da bismo raspravljali i o 14. veku. Mi ovde u Koaliciji smo potpuno saglasni da svedočenja žrtava moraju da budu jedan od osnovnih izvora utvrđivanja činjenica. Znači da oni koji su žrtve svedoče i daju javne izjave o tome šta se dogodilo. Pazite ako bismo išli daleko u prošlost, ne znam, da dođemo do 19. veka nema svedoka, nema ko da svedoči onetim masovnim grobnicama ili o Kosovskoj bitci. Nema tih svedoka, znači potpuno je u suprotnosti što se mi u koaliciji zalažemo a to je da stvorimo jedan javni forum od te komisije, forum kojim će žrtve ratnih zločina da svedoče o tome šta se njima dogodilo počevši od '91. godine. Takođe vam skrećem pažnju na ove učesnike i njihove predloge kada se govori o tome šta treba sve da bude u mandatu. Pa budući da smo imali dosta rasprava sa bivšim logorašima i svi oni smatraju da nijedna država nije donela zakone koji daju zbilja ta prava logorašima, da su oni evidentirani da postoji jedan javni registar logoraša, a da je to vrlo važno. Oni očekuju i predlažu da ta komisija napravi taj javni registar logora i logoraša i ovo što kaže gospodin Linta da iz toga bude i sledeći rezultat i da se pokrene taj jedan proces obeležavanja lokacija, mesta, lokacija stradanja, zatim obeležavanje masovnih grobnica, zatim obeležavanje mesta zatvaranja, zatočeništva i da svi imaju pravo da obeleže mesto na kojem su mučeni, na kojem su stranali, na kojem su sahranjeni, skriveni posmrtni ostaci najbližih. Isto tako mnogi učesnici smatraju da obeležavanje tih stratišta ili mesta zatočenja će stvoriti jednu, ustvari jednu mapu sećanja, da ne bude to samo mapa ratnih zločina nego da bude, da preraste u mapu

sećanja i da jednog dana računamo da bi moglo postati deo tih obrazovnih programa i da bi ekskurzije krenule jednim tim putem da deca, učenici saznaju i vide ono što se dogodilo putem dobro dokumentovanih tih svih stratišta gde će biti, kao što je naprimer kad biste otišli u Vukovar vi biste videli kako je to veoma, veoma, na jedan dokumentarni način pripremljeno za otvoreno za javnost i na jedan dokumentarni način se prikazuje šta se tamo dogodilo 18. februara, 18. novembra 1991. godine. Što se tiče izbora i kriterijuma za izbor članova komisije, to je jedno vrlo komplikovano pitanje. Svi se slažu da to moraju da budu ugledni ljudi, da dobiju podršku u celom regionu. Još uvek niko nije našao najbolji kriterijum nije ga formulisao koji su to kriterijumi koji će to da obezbede. Pa možda je ovo danas u današnjoj ovoj raspravi dođemo i do tog kriterijuma koji može da pomogne da članovi komisije budu odani činjenicama a da ne budu u funkciji svojih država i svojih vlasti. Ja vas pozivam ko krene prvi neka otvori jedno pitanje pa da onda idemo u blokovima jedno po jedno pitanje.

Ljudevit Kolar: Kolar Ljudevit iz Novog Sada, iz Centra za ratnu traumu. Ja sam se danas tek uključio u rad ove Koalicije. I ja bih po prvoj tački, dešavanje sudbine nestalih. Prvo bih naglasio da podržavam sve ovo što REKOM zamišlja ili predviđa, ali bih govorio sa aspekta profesionalca. Ja sam radio u SUP-u na identifikaciji žrtava i neposredno sam učestvovao u identifikaciji žrtava u Vukovaru sa dr. prof. Stankovićem. Da ne bih ja nekog ubio u pojam ili to sve ostalo, ali to je Sizifov posao. Tako ja vidim da ono svi traže maltene ono juriš napravi. To je težak posao bio kad smo mi onda radili kad je ipak još bilo nekih podataka. Ja mislim da je to sada mnogo teži posao. Drugo ne mogu da rade amateri, znači treba imati u vidu koliko ljudi se može obezbediti za taj posao sa svih strana. Tako da eto jedino u tom delu, to bih da se ima u vidu ili da se vodi računa o tome. Znači da se ne zalete i da posle bude veliko razočaranje što to ne ide onako kako bi mi to voleli ili želeli. Drugo ovo radio sam, ne ovo baš, javno slušanje žrtava ali identifikaciju kad smo se vratili, pošto sam ja radio u Novom Sadu žrtve koje su donošene, dolazile na Institut sudske medicine u Novom Sadu. Malo mi je teško, ja se izvinjavam, ipak emocije. Posle toga kad se to donekle završilo, posle toga je bilo kojekakvih priča. Nije on nego je neki drugi tako da je vršena neposredna identifikacija rodbine. Mislim to vam ja ne mogu ispričati. Svi to kad dođu od familije žele da saznaju svoju istinu, a s druge strane kad dođu te emocije i sve ostalo to je jako teška situacija, tako da te dve stvari su jako složene, teške. Tako da jako treba voditi računa kako će se to raditi, ko će to raditi i sve ostalo. Da se ima to u vidu, a predlozi su svakako dobrodošli.

Dane Škorić: Ja sam Škorić. Imam opet jedno pitanje. Da li možemo uraditi išta bez podrške vlade država sukcesora. Imamo donesen Bečki sporazum o sukcesiji 2002. godine koji se još ne primenjuje i ne zna se da li će se primeniti. Imamo Sarajevsku deklaraciju koja ne postoji za državu Hrvatsku, zato ja sumnjam da li mi možemo uraditi išta. Nije li naš rad jedna pusta utopija ukoliko nemamo međudržavnu podršku. Ako toga nema mi ne možemo uraditi ništa, a drugo nema pomirenja dok se ne rješe osnovna neka pitanja. Ovo jesu emotivna pitanja koja su veoma bitna, međutim pitanja materijalnog karaktera dok se ne vrata neka stečena materijalna prava u Republici Hrvatskoj kao radni staž, kao obnova kuća, vraćanje stanova, isplata penzija, pravo na akcije firme itd. To o čemu mi pričamo, a država Hrvatska neće da čuje za to. Drugo tamo se uči istorija da su Srbi okupirali Hrvatsku. Kako ja mogu okupirati, gdje su moji 700 godina. Znači mi učimo danas jednu lažnu istoriju, kao što smo posle drugog svetskog rata učili sad se nastavlja učiti jedna lažna istorija. I drugo sami mi Srbi odavde doprinosimo stvaranju nekih lažnih činjenica. Nije zločin bio samo u Srebrenici i Vukovaru. Da se zna prava istorija Drugog svjetskog rata da je u Bihaću, da su ustaše muslimanske ubile 11 000 Srba i zakopale na jednom mjestu na kom je sada Robna kuća

Sava Kranj, drugačije bi se razgovaralo o Srebrenici o kojoj još niko ne zna koliko ima žrtava i o kojoj nažalost i sud donosi presudu. Zato je gospodin onaj iz Šapca koji reče u filmu, neće li se ta komisija raspasti kao bivša Jugoslavija. Sigurno da hoće ukoliko ne dobije republičku podršku, odnosno podršku svih vlada, zato i moja primjedba jest gdje su ovdje predstavnici vlada koji žele ili ne žele. Dosad nisam stekao dojam, prije svega nas žrtve iz Hrvatske niko nije u ovoj državi spomenuo. Deset godina se čeka sticanje prava na državljanstvo, itd. Ne može se istina o ovom ratu gledati istinito bez sagledavanja istine o Drugom svjetskom ratu. Mora se istorija koju pamte živi ljudi danas donijeti na svjetlo dana, onda ćemo imati ispravan pogled, a vama kolega Pjevač nadam se da nećete dozvoliti da vaš stric ostane u Jadovnom a da jednog dana mi, jer smo blizu generacijski, odemo na onaj svijet. I mojih je tamo 11. ne trebamo identifikaciju, ne trebamo nikakve stručnjake ali da te žrtve izvadimo iz pećina i da ih sahranimo na dostojanstven način bez buđenja ikakve nove nacionalne mržnje. Tad ćemo znati pravu istoriju i tad ćemo imati sasvim druge poglede na ovaj rat. Tad ćemo doći do zaključka zašto se ovaj rat i dogodio jer je on nastavak onog prethodnog.

Dragan Pjevač: Znaete kako, uvijek je problem kad nešto kažete pa ne odgovara. Ja moram pojasnit. Ja sam isto izbegao iz Hrvatske došao '95. sve ko i vi, sve isto. Samo još imam ovo što sam rekao. Ubiše mi majku. I sada da pojasnim vama šta sam ja mislio reć s ovim. Očito da sam dirnuo neku tačku vrlo osjetljivu. Radi se o tome da objasnim do kraja. Stric Mile i stric Nikola poginuli su u Drugom svjetskom ratu. Ujak Stevo, rođeni ujak mi je nestao sad u Medačkom džepu. Ja sam rekao da baba Marija pokojna davno što se tiče strica Mile sve treba obilježiti to, slažem se sa Lintom sto posto, do kraja, i sa vama se slažem. Apsolutno nema problema, ali Đukan sin, bio je tu od ujaka Steve, traži, vapi za kostima ujaka. Ja s obzirom da je to vrlo skup proces. Gospodin je rekao vrlo skup, osjetljiv proces, ja znam šta je to. Pitam vas koliko ova zajednica je spremna da izdvaja sredstva i šta treba, ne šta je manje važno ili više, povezano je sve, ali šta treba rješavat sad. Ja glasam za to da se rješava ako se ikako može moj ujak Stevo, da ga se pronade jer je živ i njegov sin i unuk i još uvijek je njegova žena živa. Sad ima 80 godina i jako bi volela da mu zapali sveću negde gde su te kosti. Ja samo to hoću da objasnim. U tom delu, a vaše 90 posto diskusije ja podržavam, ona je takva. Vi ste to jako dobro rekli i ja tu nemam ništa protiv. Još jedno pitanje kad sam se već javio. Ja možda se previše javljam, ali više vezano za repliku. Vezano za uzrok rata, jedna tu veli, ja bi volela da znam ko je počeo rat. I to za uzrok rata mora se poći od jedne istorijske analize, ali po meni kakve analize. Ovdje postoji pet, šest istina. Istina Hrvata, istina Srba, istina Bošnjaka, istina Albanaca, istina izbjeglih i prognanih itd., ima više, istina porodica poginulih. Ima više istina i u toj analizi treba poći od istorijske činjenice i od 7. stoleća i od '41. ali tu analizu po meni treba da rade stručni ljudi, dokazani, ali svaki iz svog ugla. Znači iz ugla Srba, iz ugla Hrvata i to da bude jedan uvodni deo koji će biti podloga za REKOM jer mi se oko istine jedne nećemo nikad složiti. Znači moramo poći od pozicija istorijskih kako je to bilo i na kraju završiti sa tom '91. odnosno, '90. odnosno '89. Ovaj rat je bio vrlo čudan. Ja sam u tom ratu sudjelovao od '92., dva meseca sam bio na Kupi i ništa se nije dešavalo. Na Kupi se ništa nije dešavalo do '95. godine dok nismo, tri godine. Taj rat je bio dogovoren, čekajte. Mi smo bili tehnička realizacija toga rata, ali to treba gospodin kaže da postoje dokumenti. Na HTV-u postoji RTB bogami dokumentacija i to uvodni deo gde će svak imati pravo od Bošnjaka evo 5 stranica ili 10 koliko se dogovorilo vaš pregled, svak nek kaže svoj pregled i tu će se videti upravo kako je došlo do sukoba, svak je imao svoje i što je rekao gospodin, opet se vraćam na njega, jedva sam čekao da idem u rat. Ja nisam, ali on jeste jedva čekao. Ja opet kažem, ja ovo potežem zato jer opet stvarno ja više ne mogu da ćutim. Sad su neke stvari riješene, vrijeme je prošlo, ali mene muči, ja sam žrtva. Porodice poginulih, nestalih a svi smo

na neki način žrtve. Ko što je isto kazao jedan kolega danas. Prema tome ako sam nešto rekao ja ne mogu tražiti da se postavi šta se desilo u Medačkom džepu. Hrvatska javnost to nikad neće prihvatiti ako nisam ovdje spreman da kažem, ta ploča neka tu stoji. Jesu ljudi doživjeli, jesu. Znači treba staviti to. Ko će prvi, ko će prije, to je politika. Mene ko žrtvu zanima da to bude, da se to obilježi i ovako sramna presuda što se desila u Zagrebu za Norca da ne bude. Da ne bude sramna presuda ovdje u Beogradu za Ovčaru, nek se desi ako si ti to počinio. Izvoli, ti si počinio, ja nisam počinio. Ja sam tu od porodice žrtava ja tražim samo istinu.

Nataša Kandić: Ja bih samo htela da kažem, pošto se uporno ponavlja da ukoliko države ne prihvate da od ovoga nema ništa. Tačno je to što kažete. Ukoliko ne možemo mi da formiramo ovu komisiju, ne mogu udruženja, ni vaše udruženje ni nevladine organizacije, ni razne profesionalne grupe, istoričari. Ne vredi ni da mogu, ni da se saglase da naprave alternativnu komisiju, ta komisija ne bi imala nikakvu moć, ništa ne bi mogla ništa da uradi. Znači moraju države međunarodnim sporazumom da osnuju u ovoj državi. Šta je naš zadatak. Naš zadatak je da pokušamo da ovo pitanje ratnih zločina, žrtava dovedemo na tu javnu scenu da ne dozvolimo da nestane. Da nije ovakvih skupova pa o tome se, pa o toj prošlosti se ne bi razgovaralo, uopšte. Zato je važna ova javna rasprava, zato je važno kako smo osmislili da mi dovedemo te vlasti do toga da moraju da stave, postavе na dnevni red ovu inicijativu, da otvore raspravu i da pod našim pritiskom usvoje tu inicijativu. Mi ćemo da stvorimo, oblikujemo, napravimo taj statut. Utvrdićemo elemente te komisije ali to ne znači da će države pod uslovom da donesu odluku o osnivanju te komisije, da će u celini da prihvate sve naše predloge i preporuke. Ali jednom stvorena regionalna koalicija onda će biti vrlo snažna. Prvo vi zamislite kada mi napravimo taj jedan statut pa onda nećemo dozvoliti ako mi dođemo do tog jednog rešenja do tih kriterijuma za izbor i kad kažemo hoćemo da tri člana u toj komisiji da biraju udruženja žrtava, da porodice nestalih imaju svog predstavnika u toj komisiji. Na primer, država kaže e pa nećemo te i te predstavnike ili nećemo da ta udruženja imaju svoje predstavnike. Tada ćemo moći onda da vršimo pritisak da komisija koju bi osnovale države bude što više u skladu sa onim što smo mi u ovoj raspravi zaključili, oblikovali, postigli neki konsenzus i zato je sada, šta naš cilj, da što više informišemo javnost o ovoj inicijativi. Sada u maju mesecu ići će prvi spot o tome zašto REKOM. I mi do sada nismo imali podršku medija ali nismo ni toliko imali izgrađenu strategiju zato što nam je cilj bio da zapravo stvorimo tu koaliciju. Da koalicija bude snažna, da ima različitih grupa i organizacija i udruženja civilnog društva da pokažemo da to jeste raznolika vrlo bogata regionalna koalicija. Onda drugi nam je cilj da napravimo tu jaku regionalnu komunikaciju, pa onda da napravimo ovaj model, pa da onda sprovedemo javnu raspravu kakva nikada nije postojala na ovim prostorima. Da li vi znate neku javnu raspravu koja je bila ovako regionalnog karaktera ili neku raspravu o ratnim zločinima, o potrebama i očekivanjima žrtava društva. Da li je bilo neke rasprave. Nikad. Da li je i jedna država organizovala to. Nije. A da li je bilo u svetu država koje su to organizovale. Bilo je, bilo je onih država koje su smatrale da su odgovorne da moraju da pokušaju da stvore garancije da se zločini više neće dogoditi. Kako će sad stvoriti te garancije. Tako što će da se formira jedna komisija, tako što će da se podrže suđenja za ratne zločine. Tako što će se budućim generacijama ostaviti to u nasleđe koje će da pokazuje i da su države odgovorne i da su društva odgovorna i da su ta civilna društva uspeła da nateraju države da formiraju tu komisiju. Tako da sam pokušala da odgovorim da vaš strah i jeste opravdan ali ima, zato sve radimo da ustvari taj strah nestane, a da mi budemo sigurni da možemo da utičemo na države i da ih nateramo da osnuju tu komisiju.

Željko Mrak: Ne bih se ja sad ni javio, obzirom da je gospođa Kandić rekla u velikoj mjeri ono što sam htio reći. Naime, o ciljevima o svrsi i o načinu organiziranja ovoga REKOM-a, ali opet moram ne da mi nešto zlo u meni da se ne javim. Ja sam od 09.09.1991. pa do 29.04.1992. bio u hrvatskoj vojsci. Ako je neko od vas bio oko Osijeka i dobio nekakvu granatu, vrlo je vjerovatno dobio od mene. Bio sam u topništvu. Ja nisam došao ovdje da se žalim ili da se hvalim ili da na bilo koji način problematiziram cijelu tu situaciju, došao sam u naivnoj vjeri da smo mi braća po oružju i braća inače po krvi. Da se eto desilo to što se desilo. Da nam je usud bio takav da pucamo jedni na druge. Ja sam imao dvije krvave žrtve u mojoj obitelji i razrušili ste mi dvije kuće braćo Srbi, a mog ste bratića otjerali u logor, a drugi bratić je dva mjeseca pucao po meni kao rezervista JNA. Imam, pretpostavljam prava da vam kažem dvije tri gorke riječi a da ne budem krivo shvaćen. Mislim da je svrha ovog našeg druženja danas da napravimo upravo ovo što je gospođa Kandić govorila. Najstrašnije što se u povijesti svih naroda na svijetu dešava i zna se desiti, to su još stari Rimljani kodificirali, takozvana damnacija memorije. Da se nekoga izbriše, da ga jednostavno nema, da se njegovo ime skine iz spisa, sa ploča sa natpisa, sa bilo čega, on je jednostavno nestao, više ga nema. Mi smo imali takvih situacija na području bivše Jugoslavije u Sloveniji, oni se baš nisu napatili previše ratom kakvim smo mi imali pa je bila čitava priča o izbrisanim ljudima koji jednostavno tamo ne postoje. Ono što mene pati to smo mi ovdje izbjeglice, raseljena lica, kako god hoćete da zovemo, protjerani i prognani kojih jednostavno nema. Mene je sramota da moja država, ili moja zajednica ili kako hoćete je kriva i dužna nekome jer ga je prognala ili mu nije omogućila nešto što je on mislio da ima pravo na to, ali mi je čast da sam tu istu državu kakva god bila branio. Jer nemojmo se krivo shvatiti što god mi tu pričali lijepo bih molio da se držimo činjenica. Činjenica je ako sam ja pucao na vas, ja sam pucao kod mog grada Osijeka, a ne kod Požarevca, Čačka ili negdje dalje, a na vama braćo Srbi je da utvrdite šta ste vi radili kod Osijeka i zašto ja nisam bio kod Požarevca. Veoma jednostavno. Nije moje da ja vama dajem recepte, još manje da dajem tumačenja povijesti ili tome slično ali mi kao ratni drugovi, načasost je to tako. Bili smo drugovi u jednoj nevolji koja je jednako pogađala i jedne i druge. I jednako smo se napatili u tom ratu i jednako smo žrtava imali. Nemojte mislit da smo mi prošli ovako ... i da smo htjeli malo napakostiti Srbima pa da pobijedimo u tom ratu. Nije, mi smo bili prisiljeni pobijediti e da bismo preživjeli. Vi niste pobijedili i držite se tih činjenica. Niste pobijedili između ostaloga zato što je koncept bio kriv da sad ne ulazimo u priču zašto, kako i zbog čega, ko nas bre natera i šta nam se to desilo i zašto mi sad ne možemo, evo sad tu filozofiramo tri sata šta bi bilo kad bi bilo i o žrtvama iz Like i Drugog svjetskog rata, od 7. stoljeća itd. Ja sam pristaša jedne ideologije koja u zadnjih 20 godina nije baš popularna na ovom području, a ta ideologija otprilike kaže da su filozofi i svijet dosad samo različito tumačili, a radi se o tome da se on izmijeni. Razlog mog boravka ovdje je da se to izmijeni. Ovo nedostojno stanje sa našim žrtvama jer su sve žrtve i onaj ko je otišao iz Hrvatske i onaj ko je došao u Hrvatsku i onaj ko je poginuo ili onaj kome se ne zna mjesta. Svi smo mi žrtve u svemu tome, jer svaka ta krvava žrtva ima svoju rodbinu. Svi mi imamo memoriju. Najgore što nam se može desiti da te ljude izbrišemo iz memorije i da ih jednostavno nema, a najbolje što možem, po mom mišljenju učiniti jest upravo se držati ovih ciljeva što je gospođa Kandić ovdje navela. Prije svega mene zanimaju izbjeglice i raseljeni, drugo me zanima ono što je zajednički interes, dakle inicijativa u utvrđivanju činjenica. Ali budimo mi sasvim jasni mi nismo niti historijski instituti niti smo mi akademija nauka, niti mi imamo ta materijalna sredstva, niti imamo vremena. Možda neko od vas ima, ja nemam. Da bih utvrđivao ko je gdje sahranjen '41., ko ima 11 žrtava ili ko ima 2 žrtve ili tako dalje. To na žalost ne spada u naš. Mi imamo još svježije rane, brazgotine su još tu i na tim brazgotinama mi odgajamo našu djecu i naša će unučad baštiniti svijet koji smo im mi ostavili. Nema amnestije ni za mene koji sam se branio ni za vas koji ste me napadali ili za mene koji sam napadao ili vi koji ste se branili.

Apsolutno je nebitno nakon 20 godina, činjenica je da smo pucali jedni na druge, činjenice su da smo uništavali tuđe materijalne vrednosti da umjesto svijeta budućnosti i svijeta napretka mi napravimo to što smo napravili da smo ovog časa daleko iza one situacije koju smo imali 90-te kao Jugoslavija, i politički i ekonomski i kulturno i kako god hoćete da pojedine zemlje sljednice te Jugoslavije moraju još puno radit da bi došle na nivo s kog smo se rastali. Ako to nije ponižavajuća činjenica za sve nas ovdje onda ja zaista ne znam šta je ponižavajuća činjenica. Ako Rumuni, Bugari i ko je ko uđe u Evropsku uniju, a mi smo, mi mislim na Hrvate vječno tu negdje u predsoblju a vi braćo Srbi ste još dalje od toga. Pa je l' to nije ponižavajuće, a umjesto da idemo naprijed i umjesto da pokušamo promijenit tu situaciju mi se još bavimo prekopavanjem kostiju i koječem drugim. Naravno da to koješta drugo nekoga boli i naravno da se taj nikada neće smiriti dok se to ne sredi. Ali na žalost neke se stvari u životu moraju prema prioritetima odrediti. Dakle šta je važnije ovog časa, a šta je inače važno kao dug generacije ili kao dio nacionalne kulture ili kao dio nekakve budućnosti, pa se dakle zalažem da napravimo upravo ovo što sad govorimo. Nebitno je hoće li bit dva predstavnika, tri predstavnika, hoće li biti iz pojedinih država, što neko tu reče republika. Baš sam se iznenadio, dugo nisam čuo pojam republike, nebitno je, ali je bitno da radimo. Nije bitno koje je boje mačka, vi to znate vrlo dobro. Mačka ili lovi miševе ili ne lovi miševе. Je li ona bijela ili crna apsolutno je nebitno. Bitno je hoćemo li mi napraviti ono što naše države nisu napravile, ono što naše vlade nisu napravile, ono što naši državnici nisu napravili, ono što naše akademije znanosti i umjetnosti i tako dalje, ono što naše crkve nisu napravile, a svima su puna usta brige za svoj narod i svima je stalo do nacionalnih interesa itd. Pa budimo dakle mi ta savjest naših naroda i družimo se na ovoj osnovi da sačuvamo dostojanstvo žrtve, onih kojih više nema, a da istodobno osiguramo budućnost onima koji dolaze.

Zoran Kosić: Složićete se da smo svi mi i oni iz '41. i svi smo mi žrtve politike koja se vodila tada i davnije i sada. Vezano za ovu diskusiju gospodina Željana šta smo mi tražili tamo i kako je to izgledalo. Ja nisam mislio da kažem ali reći ću moj slučaj. Ja sam bio direktan učesnik i na Trpinjskoj cesti sam bio, i u završnoj fazi oslobađanja Vukovara. I te sve te zarobljenike u Sremskoj Mitrovici pratio u kamionima itd. Svako je imao svoje motive, svako je imao svoje motive zbog kojih ide u rat. Ja ih lično nisam imao. Neko je išao kao dobrovoljac zato što je hteo to, iz različitih pobuda. Ja sam dobio poziv, bio sam mobilisan, bio sam mobilisan. Srbija nije u ratu bila, ali ja sam morao tamo da idem. Stanovao sam tada kao podstanar i rodio mi se sin, dva meseca nije imao kad sam otišao iz Kikinde, mobilisan. Morao sam da idem. Da nisam hteo, nisam imao kud da bežim ili bi išao u zatvor. Ja nisam imao motiva ali sam morao da budem tamo i da pucam na Željana, a ja to nisam želeo. Pitam da li mandat REKOM-a može da bude i to da se preispita zašto, jednostavno su suprotnosti neke u pitanju. Morao sam da idem, Srbija nije u ratu. Terali me u rat, neshvatljivo. Da li može da bude mandat REKOM-a i to, da se neko pozabavi i time. Zašto je to neko uradio i ko je imao tada taj mandat i tu odluku nečiju da mora tako da se radi. Znači nismo u ratu a ja imam pušku u ruci i moram da pucam. Ako ne pucam snosiću sankcije neke, neverovatno. Mi sad nemamo zakon, malopre što sam rekao, nemamo nikakav zakon. Ja sam danas niko i ništa. Bolje da ne kažem da sam bio učesnik ratova da me ne bi popreko neko gledao jer apsolutno ne mislim da mi je to neki plus.

Dragan Miljković: Dragan Miljković, Učesnik rata 90-te godine i u Hrvatskoj i na Kosovu. Po meni bi prvo trebalo ispitati uzroke kako je rat počeo. Onda ne bi mi postavljali pitanja šta sam ja tražio u Hrvatskoj, šta sam tražio na Kosovu. Glavni krivci su bivši političari koji su nam slali pozive da bi otišli da ratujemo jedni protiv drugih. Onda se meni otvara pitanje da postavim šta je

NATO tražio nad mojom kućom, nad našim kućama u celoj Srbiji. I verujte da je interes svih nas veterana da se pronađu glavni krivci koji su vršili zločine. Ima ih sa svih strana da bi mogli da operu ono naše jer verujte da od svih veterana ima kako naš narod kaže i kukolj. Nisu svi naši borci su bili ratni zločinci. Nisu svi borci iz drugih država bili ratni zločinci. I zato bih predložio da prvo krenemo od početka, da vidimo uzroke. Jer lekar kad prvo otkrije uzroke bolesti pa onda počne da leči i daje lekove pacijentu. Prvi put sam na ovakvom skupu i sviđa mi se i debata i možete računati na Udruženje boraca rata 90-tih iz Lebane na svaku pomoć.

Nataša Kandić: Ja imam jedno pitanje i za vas i za druge učesnike. Neke komisije koje su se zvale komisije za istinu i pomirenje i one su u svom mandatu imale i da sačine spisak mogućih počinilaca. Jedna komisija u Argentini koja nije imala mandat za to, ali je tokom rada na osnovu svedočenja žrtava napravila spisak mogućih počinilaca. Nije imala pravo da objavi, ali nekako je do medija dospeo taj spisak počinilaca. Pa šta vi mislite o tome, pošto će se napraviti poimenični popis žrtava. Ne samo žrtava ratnih zločina nego svih ljudskih gubitaka. Da li bi bilo dobro, korisno imati i taj spisak mogućih počinilaca s tim da se svakome ko se nađe na tom spisku mora dati pravo da on opovrgne ili da iznese dokaze da to nije tačno. Eto to je jedno pitanje s obzirom da ima komisija koje su to imale u svom mandatu.

Željko Mrak: Ja bih se radije držao presumpcije nevinosti. Da je svako nevin dok mu se ne dokaže krivnja. Nije na njemu da on dokazuje. Moj susjed ovdje iz Srbije treba ići u Hrvatsku i treba dokazivati da on nije ratni zločinac. Zašto. Nek njemu netko dokaže da je on ratni zločinac pa ćemo onda vidjeti gdje smo. i obrnuto. Ti iz Argentine i koji su jako daleko odavde on može napraviti kakvu god hoće listu. To mora biti fundirano na svjedočenjima, to mora imati dokaze, to mora biti pravno valjano, pa tek onda mi možemo o tome pričati, da se mi bavimo tim da puštamo nekog da dokazuje svoju nevinost, da mi pravimo neke izvanredne komisije pa da se mi bavimo saslušavanjima, mislim da to nije to, to nije naš posao. Naš posao je, po meni, ja se ispričavam što ponovo uzimam vrijeme, po meni omogućiti onima koji su izbrisani, onima koji su nestali, oni koji su se preselili, koji su na razne načine izgubili svoje domove, izgubili svoje grobove, izgubili svoju rodbinu da se vrate, da se izgrade, da se ponovo nasele, da budu tamo. To je po meni moje prvenstveno zanimanje i moj prvenstveni zadatak u svemu ovome. Naravno pritom će se otkriti i istina ili barem dio istine kojim možemo mi raspolagati jer će se znati ko je što, kad, gdje i kako napravio. Ovako dok se to ne otkrije svi smo jednako krivi, svi smo jednako dužni ako ni prema kome ono prema našoj djeci odnosno unucima jer smo im ostavili zadatak koji sami nismo uspjeli riješiti da ga oni jednog dana sa više ili manje sreće rješavaju

Drago Kovačević: Drago Kovačević, Srpski demokratski forum. Kolega iz Osijeka je malopre izlaganje počeo onom jedanaestom tezom, čini mi se, jedanaesta, onoj o Fojerbahu s kojom se lako složiti i onima koji nisu marksisti. Ja se bojim da ako budemo mnogo širili taj mandat onda može doći još u obzir jedna teza koja čini mi se govori o tome da se sa prljavom vodom iz korita ne izbaci i dijete. Mislim da po mom mišljenju taj mandat bi morao ići prvenstveno za bilansom. Ona je to i za vraćanja dostojanstva žrtvi na različite načine. Od priznanja, utvrđivanja istine za to ključni momenat. Činjenice su same po sebi jedno veliko oružje. Mi moramo imati na pameti i to da se ovim pitanjima bave, da se ne bavimo samo mi ovim pitanjima, nego bave se razne strukture. Od publicistike, nauke, istorije. Ako uđemo sada u utvrđivanje toga ko je kriv, ko nećemo se samo vratiti što postoji opasnost da ćemo se vratiti mnogo unazad, nego ćemo doći u situaciju da svoj posao ne obavimo, a naš posao bi trebao biti pritisak na vlade, na parlamente, na taj politički faktor da ovo

pitanje uzme ozbiljno i da ta komisija bude formirana. Kad govorimo o tim iskustvima drugih država ta iskustva su u nekom delu potpuno primenjiva i ovde kod nas. U nekim delovima i nisu. Konkretno evo sada je Nataša pomenula Argentinu. Tamo je bila jedna druga stvar i takva vrsta je možda mogla biti i funkcionalna i delotvorna. Ovde bi se ona mogla pretvoriti u razne stvari i jesam slažem se sa ovim da bi to ipak trebalo prepustiti pravu i da bi zapravo onoga ko je činio zločin obavezno se moralo procesuirati. Jer ako toga nema ako nema pravde onda ne možemo govoriti o nikakvom vraćanju dostojanstva žrtvama, a to jeste jedna od ključnih stvari. Još samo da kažem da to oko mandata. Dakle, zalažem se za to da on ne bude mnogo širok da se svede na to da se utvrde, popišu žrtve, okolnosti pod kojima su stradali, da se popišu ove neke druge stvari koje jesu najdrastičnije. Najdrastičnije posledice rata od materijalnih uništavanja, progona, uništavanja kulturno istorijskih spomenika i svega onoga što u tome dijelu stoji i da eventualno da se vidi kakva kompenzacija žrtvama i šta je osim toga da se utvrdi istina i da li su to neke reparacije da li je to ovo ili ono i možda bi to mogao biti deo čitave te priče. Ako bi se ovo napravilo onda bi se uradio ogroman, ogroman, veliki posao. Kao tu imam na pameti jednu Orvelovu rečenicu kad kaže da u svetu ili u društvima u kome je laž univerzalna, univerzalna pojava. Mi oko ovoga imamo mnogo laži i to je, jer postoje mnogi interesi koji to zatamnjuju. Kad je tu laž univerzalna, reći istinu samo po sebi je revolucija. Ako bi se ovo dogodilo da se mandat u ovome delu završi to bi bio ogroman korak napred i mislim da bi bio taj neki uslov da se, ako ništa drugo, jer društva će se mijenjati i nalaziće se tu neki interesi i vreme će prolaziti i ovo je važna stvar da nemamo sutra ljude koji će biti raspoloženi da manipulišu činjenicama. Mislim da bi to otprilike to bilo to.

Đorđe Knežević: Ja sam Đorđe Knežević i celo vreme sam prisutan. Slušao sam celo vreme raspravu oko ovoga što danas vodimo pošto sam kao mlad ušao u sva ta ratna zbivanja. Dolazim iz Benkovca, izbeglica sam. Imam neka svoja zapažanja o tome, nisam neki govornik ali mislim da smo danas mi ovdje mnogo štošta i raširili i meni nije tačno ni jasno, precizno. Pričali smo dosta i o politici i o mnogo štošta. Normalno da podržavam REKOM i da podržavam samu činjenicu da se ispituju počinioци i da se nađe ko su žrtve i da se po mogućnosti to obilježi i napravi na jedan pravi način. Ova regionalna konferencija, po mom mišljenju, da ne budem pesimista nema snagu verovatno bez podrške još jačih struktura. Izvinjavam se ako sam napravio lapsus, pošto sam i prvi put, možda malo imam i tremu prilikom govora. Kažem imam neka razmišljanja o svemu tome. Činjenica da svaki normalan čovek treba da osudi zločin da bi sve ovo funkcionisalo iz mog ugla gledano na ove stvari, jeste da se treba napraviti jedan edukativan program gdje bi mi budućim generacijama slali signal da to što je urađeno nije dobro urađeno, da se to tako više ne radi i jednostavno da se ljudi ograde od toga. Da bi se zločinac, ovo što ste zadnje rekli, da li bi mogli pronaći zločinca. To je jako teško. Svi mi dolazimo iz krajeva gde ima mnogo rekla kazala, ovo ono. Znači zločinac se može naći samo ako imate konkretno svedoke. Znači jednostavno ga mora eliminisati ona društva u kojima je to počinjeno. Svedoci smo da je danas u društvu mnogo nasilja na ovim prostorima, počevši od stadiona, ulica, pa svega ostaloga, gdje se to jako teško rješava. Mislim da će i ovaj problem biti dosta teško rešiv. Neki su tu već izlagali da se i drugi bave s ovim. To je tačno. Svak se bavi iz svog nekog ugla, iza nekih stoji možda neka interesna grupa da bi se bavili. Da bi se mi s ovim precizno i kvalitetno bavili moramo da imamo i kvalitetne ljude koji će imati želju i mogućnosti, a pre svega imati mandat da bi tako nešto radili. To su moja neka razmišljanja i mišljenja. Svi su. Prethodno mogli smo svi čuti da ovde ima raznih priča znači počevši i sa jedne i sa druge strane. Čovek s kojim se apsolutno slažem kaže da nije počinio zločine, da je branio svoj Osijek. Ja sam isto branio svoj Benkovac. Niko nije izneo podatak da je raspadom bivše SFRJ po Ustavu Republike Hrvatske i srpski i hrvatski narodi su po ustavu bili narodi. Znači

Srbi tamo nisu bili manjina nego narod. Znači nisam ja mogao da napadnem tu Hrvatsku ako je to bila i moja Hrvatska. Onaj iz Požarevca već možda jeste. I u tom djelu neću da se složimo. Ali ćemo se svakako složiti da sam ja čovjek koji svakako osuđuje zločine i da treba da vidimo šta dalje i kako dalje. Da u jednom edukativnom smislu napravimo da sve ovo što je pokvareno da pokušamo da popravimo ili bar da započnemo taj popravak. Toliko od mene smatram da je to dovoljno.

Nataša Kandić: Šta znači za vas pomirenje kad čujete. Nismo se svađali, nećemo da se mirimo.

Dorđe Knežević: Za mene lično ja ću vam reći, ja sam od Benkovca. Meni su se tamo vratili roditelji. Ja tamo u Hrvatsku idem već dve tri godine nesmetano sa familijom. Imam ženu i dete koje vodim. Meni je blizu i more tu. Pričam sa lokalnim Hrvatima koji imaju razmišljanje isto kao i ja. U mnogim stavovima kao što se i sa gospodinom i isto ovo što sam sad izneo sam izneo ipred njima. Oni reču svoj stav, ja svoj stav. Smatram da je to vrhunac demokratije da su. Mi razgovaramo na jednim, zašto bi se bili, zašto bi se klali. Pomirenje, šta je po meni pomirenje. Ovi prostori često i to se često danas provlači u raspravi od kad početi. Bojim se da ćemo doći u rane vekove, možda čak i oko četvrtog, petog kad su na ovim prostorima počeli. Ovde su svi narodi, kolega je u pravu s neke strane braća. Ali ta braća se nažalost vjekovima tuku. Niko nije ovdje spomenuo da je u Srbiji tokom Drugog svjetskog rata toliko zvjerstava napravljeno. Srbi Srbima, partizani, partizanima, četnici partizanima ili u Hrvatskoj, ustaše partizanima. Nevezano za to. Znači postoji kroz istoriju mnogo bolnih tačaka kojima mi nismo ni dorasli i sami istoričari se tu dele po nekoj svojoj vokaciji ili opredeljenju ko je uz koga, tako da je to neko pomirenje zavisi od kad krenuti. Šta, kako, pa i sama činjenica utvrditi ko je kriv po meni je malo iluzorna. Kako utvrditi ko je kriv, ko je prvi počeo. Dijeliti, oni - mi. Ja mislim da je to iz mog ugla malo, ne malo nego mnogo teško. Mnogo teško. Ko je sad prvi počeo, ko je sad prvi počeo, kako se pomiriti. Možemo samo konstatovati šta je sve bilo. Šta je bilo zadnjih godina, šta je bilo kroz vekove. Istorijski se u tome složiti i pokušati da gradimo bolji svet za buduće generacije. To je neka moja poruka da bi naša deca i naši unuci živeli u lepšem, boljem i srećnijem svetu da bi jedni drugima družili se pisali, posećivali se da bi gradili svoju sreću na zajedništvu jer hvala bogu svi smo ovdje ljudskog roda. To što smo rođeni jedni kao Srbi ili Hrvati mogli smo biti rođeni kao bilo ko. Prvenstveno smo rođeni kao ljudi, tako da je to neka moja poruka. Vezati se za nacionalnost i neko nacionalno opredelenje to je čisto pitanje tradicije, ali ako držiš do svoje tradicije ne treba da gaziš ni tuđu. To su neka moja razmišljanja.

Miodrag Linta: Smatram da bi ova inicijativa verovatno doživela neuspeh ako bi u svom mandatu imala pitanje karaktera rata, pitanje uzroka rata, pitanje ko je odgovoran, da li je ta odgovornost raspodeljena na paritetnoj osnovi ili neko ima veći stepen odgovornosti ili neko ima manji stepen odgovornosti. Znači mi smo proteklih petnaest godina što se tiče rata na području Hrvatske mogli da pratimo što kroz naučni opus, publicistiku, dnevnu štampu, okrugle stolove da zaista postoje nepomirljivi stavovi o karakteru rata, znači da li je to bio agresorski rat s jedne strane, odnosno obrambeni i oslobodilački s druge strane ili je to bio građanski rat u kojem su učestvovalе sve strane. Znači to je tema o kojoj će se još dugo, dugo vremena raspravljati i mislim da tu nije realno očekivati koncenzus barem u doglednom periodu. Treba se zaista koncentrisati po meni na ovaj primarni mandat. Znači to je utvrđivanje pojedinačnog spiska žrtava, koncentrisati se na vraćanje dostojanstva žrtvama. Naravno civilni sektor i ova koalicija može stalno insistirati na procesuiranju ratnih zločina kao drugom važnom segmentu i mislim da je vrlo interesantna ideja koju ste vi spomenuli da je to bilo u debati sa logorašima da se uradi jedan registar logora i logoraša. Mislim to su ljudi koji su ponižavani, koji su maltretirani samo zbog svoje nacionalne i verske

pripadnosti i da bi iza toga trebalo da slijedi jedan dogovor na regionalnom nivou takođe oko obilježavanja tih stratišta, odnosno masovinih grobnica i logora gdje su ljudi mučeni i prebijani i ubijani i mislim kada bi Regionalna komisija uspjela da uradi te dve stvari mislim da bi to bio veoma značajan doprinos ka uspostavljanju povjerenja i krajnjoj konzekvenci pomirenju na području bivše Jugoslavije. Naravno da ostaje još nekoliko tih pitanja koje sam ja pomenuo u prethodnom periodu. To su imovinska, stečena, statusna prava tako da su to ipak teme od posebnog značaja. Ne spadaju u mandat i nisu tema današnje debate, ali ove dve stvari ako bi se uradile uz konstantni pritisak na institucije države da procesuiraju ratne zločine i ova tema koju je posebno govorio gospodin Radmanović to je tema tih spiskova i osuđenih ljudi u odsustvu. Znači taj korpus tema ako bi u naarednom periodu bio riješen mislim da bi to bio krupan korak da krenemo napred i da se zaista smanji prostor za manipulacije i zloupotrebe broja žrtava a time bi se otvorio prostor da se krene u proces uspostavljanja povjerenja.

Marinko Đurić: Ja sam Marinko Đurić, Udruženje kidnapovanih i nestalih sa Kosova i Metohije. Prvo da pozdravim sve ove veterane. Prvi put sam u prilici da čujem vaše mišljenje oko ove Koalicije i inicijative za formiranje jedne regionalne organizacije koja bi razmatrala prethodni period. Ono što čini mi se da je Nataša dovoljno jasno rekla oko mandata, vidim da sve manje ima slaganja oko toga koji bi to period bio obuhvaćen, a u ovom materijalu koji ste dobili a dosadašnja neka diskusija koju smo mi imali inače obuhvata period od '91. do 2001. čini mi se da je to bolje uzeti taj period da bi sama koalicija dobila na efikasnosti a što je gospodin Varga spomenuo, a čini mi se s pravom da mi kao generacija koja imamo obavezu prema našim potomcima a da smo na neki način učesnici u ovim događanjima da ih rasvetlimo. Da je to, bi bio pun pogodak ove koalicije. Ono što mislim da ova koalicija mora da vodi računa da bi uživala podršku, ili dobila podršku ustvari sve su ovo aktivnosti da bi se skupili tih milion potpisa moramo oko minimuma da se složimo, jer ono što mi kao udruženje, sad govorim, smo imali problem da posmatramo u, a jedno od pitanja je ovde po kom kriterijumu će se birati članovi komisija, a to je da budu veterani u tim komisijama. Tu stvarno sad kad slušam vas kao veterane imam malo više poverenja u to da bi verovatno i neko od vas dobio podršku da bude i član komisije mada siguran sam da je to vrlo teško ostvariti, a voleo bi da čujem konkretno vaše mišljenje šta vi mislite o tom jednom važnom pitanju da bi se ova koalicija prihvatila na ovom prostoru koji, ne daj bože podseća na onu bivšu Jugoslaviju, ali kako god da uzmemo mi smo ipak na ovom prostoru što je gospodin Radmanović rekao da su u Ustavu Hrvatske maltene definitivno napisali da to ništa što miriše na onu Jugoslaviju da ne sme da bude ali kako god da je kad slušam gospodina Vargu mi moramo da shvatimo da smo na ovom prostoru i da za te buduće generacije neophodno potrebno utvrditi činjenice ne ulazeći, jer je nemoguće ustvari utvrditi uzroke. Bilo bi poželjno ali ja ne mislim da je to moguće, utvrditi uzroke rata itd. To bi nas odvelo u nešto drugo što ova koalicija ne bi uspela da ostvari, a umanjilo bi jednu dobru ideju kojoj je krajnji cilj pomirenje na ovim prostorima. Tako da ja bi se više voleo da čujem odgovore na ova pitanja kako vi kao veterani gledate na to koji bi bili članovi. Da li biste podržali ukoliko bi izostali vaši, da nisu, je li bi to bio neki možda razlog da kažete pa ne podržavamo zato što nema u toj komisiji veterana rata. Druga je stvar kod utvrđivanja činjenica svakako da vi kao veterani pošto sam čuo da okupljate veliki broj udruženja oni bi bili svakako dragocena pomoć REKOM-u u utvrđivanju činjenica i oko nekih događaja o čemu je konkretno i Nataša pitala i za te spiskove koji bi mogući počinitelji bili i na tim spiskovima naravno ona je lepo to definisala, mogući, niko ne tvrdi da je i jedanko je tu počinio, ali svakako podrška veterana je potrebna za ovu koaliciju.

Vladica Cvetković: Vladica Cvetković, veteran. Došli smo, mislim da smo doveli sebe u jednu dilemu, bar neki od nas sebe od kog trenutka početi sa svim ovim delovanjem u pravcu razotkrivanja jedne prave istine o žrtvama. Iako sam laik za medicinu moraću da iskoristim jednu terminologiju iz te oblasti. Ako se rana zapusti postaje gangrenozna i onda strada telo. I mislim da nam niko ne daje prava, to su samo moja mišljenja, da nam niko ne daje prava da jedne proglasimo manje opasnim, a druge više. I a pro po filma koji smo gledali, odnosno ovog dokumentarnog zapisa, ja sam sebe doveo u jednu dilemu. Da li nama treba istina ili istine. Ako nam trebaju istine onda možemo da učinimo jedni drugima. Da mi napravimo istinu koja odgovara jednoj strani. Ona nama i onda ćemo doći do jedne velike neistine, po ko zna koji put. Mislim da je istina neumetna, jedna i ove koje smo do sada imali bile su stavljene u neki okvir istine ali je ram bio dosta kriv. I ništa nam u celoj toj priči dosad pomoglo nije. Ako REKOM želi, a nadam se da želi, pravu jednu istinu, prvo ne samo licitirati sa terminima. E hoćemo od sutra, hajde da zaboravimo malo ovo na Kosovu ili malo ono što je bilo '41. ili tako dalje. Neka REKOM radi, moja neka sugestija, neka radi sve, do kojih podataka iz bilo kog perioda dođe neka budu stavljani na papir. E znači ne mogu sad da prođem pored podataka o žrtvama iz '41. do '45. i kažem, nisu sad prioritet neka stoje, za dobrobit svih, prvenstveno za dobrobit istine mislim da podjednako treba raditi na svim poljima, odnosno za sve vremenske periode ako bismo želeli da to pomirenje usledi. Bilo je jedno vaše pitanje, kako to, mislim termin, šta mi mislimo pod pomirenjem, šta mi podrazumevamo. Pitali ste prvenstveno nas veterane. Pa evo ja mislim da je ovo pomirenje što sedimo i pričamo. Ko su žrtve i to je bilo jedno od vaših pitanja, pa svi mi ovde, svi mi ovde, ali mislim da smo najveće žrtve baš mi veterani. Žrtve jedne politike i jednog nerazumevanja i pre i posle svih ovih događanja.

Nataša Kandić: Samo da vas podsetim jesu, to što vi kažete, žrtve politike, ali da ne zaboravimo žrtve ratnih zločina kojih više nema. I da ne dođemo u situaciju da za 30 godina 40 neke buduće generacije sednu i razgovaraju o tome ko je u kojim masovnim grobnicama i zašto nisu ekshumirani i zašto nisu identifikovani.

Miroslav Varga: Varga Miroslav iz Osijeka. Ja bih kratko samo se ostvnuo na ovih četiri natuknice koje su vezane uz komisiju, njen mandat, ciljeve i rad. Po meni je cilj takve komisije utvrđivanje činjenica, istinu nek tumači svako na svoj način i tumačiće svako na svoj način. Ne politika, mi smi osobno imamo svoju sliku šta je bilo i kako se desilo i koliko ljudi toliko će bit istina. Mene istina toliko ne zanima. Ja imam svoju istinu. Mene zanimaju činjenice. Ja hoću znat koliko je ljudi prognano iz Lapca, koliko je ljudi moralo otići iz Pakraca, iz Gline, iz Gvozda, hoću to znati, ja to sad ne znam. Mene zanimaju činjenice. Mandat te komisije je da utvrđuju činjenice, mandat te komisije je da ih ne tumači, da ih ne uobličuje da ne služi isključivo ili uopće čak možda ne u svrhu progona, jer to nije posao te komisije. Posao te komisije je naprosto da ustanovi da je tog dana u tom mjestu ta osoba stradala, silom protjerana, silovana ili ubijena ili bilo što drugo što se nije smjelo dogoditi. To je po meni mandat te komisije. Ona mora bit regionalna i po meni bez političke odluke i političke volje svih vlada neće se osnovati. Zato mislim da politika tu mora učestvovati. Po meni bi bilo najpametnije, a to je isključivo moj stav, da se komisija formira od dva člana svakog parlamenta. Jednog iz pozicije, jednog iz opozicije iz svake od država jer onda oni na neki način reprezentiraju tu vlast u svojim državama, a po odborima, podkomisijama, radnim tijelima ili kako treba svakako jednu ekipu, jedan odbor zaslužuju i veterani da imaju pravo i mogućnosti iznijeti svoje viđenje, svoja događanja, svoja svjedočenja ako ih netko ima. Jer ima ljudi danas koji šute ali kad neko možda bude umro pa će progovoriti jer će strah nestati. E ja sam bio s njim, on je tada tamo napravio to. Sad se više ne bojim jer je ne znam, nema ga. I to će pomoć u

utvrđivanju nekakvih činjenica koje kasnije mogu biti istina ili ne moraju. Svakako mislim da je važno javno saslušanje žrtava i jedan od vrlo važnih i jedan najvažnijih zadataka Regionalne komisije koja bi utvrđivala činjenice jest zabilježba tih činjenica i javno objavljivanje. Da li na internetu, da li u smislu nekakvih dokumenata, u knjižnicama, svejedno, ali negdje da su javno dostupni svakome koga to zanima. Tada ćemo izbjeći sve one ružne situacije oko različitih tumačenja svojih istina, krivnji jednih i drugih, a moja generacija, mi koji smo danas ovdje može to preuzet, napraviti odgovornost za to razdoblje koje se desilo. Ja sam siguran da je '41., '45., '48., '71., uzrok nekakvog zla u svakome, ali mene to ne zanima. To prepuštam onim generacijama koje su živjele u to vrijeme i imale su priliku ili nisu imale priliku, uopće me to toliko ne zanima koliko moje vrijeme i moja generacija. Ja sam živio i sudjelovao u ovim događanjima '91. do 2001. i ja mislim da je moja obaveza da poduprem takvu komisiju upravo sa tim mandatom javnog saslušanja, utvrđivanja činjenica i objave, jer bez objave to sve nema smisla. Objave na lako dostupan način. To su po meni tri najvažnija zadatka. Da li će ta komisija biti sastavljena od predsjednika parlamenata, vlada, predsjednika države, dva člana parlamenta. Jedan pozicija jedan opozicija, to je trenutno manje bitno ali je važno da se politika uključi jer bez nje ova komisija neće moći raditi i neće imati ni sredstva, neće imati ni ljude ni vrijeme, a na kraju krajeva neće ni ispuniti svoj zadatak jer će ostati to sve kao lijepa ideja, zapisana u nekim papirima.

Nataša Kandić: Izvolite, novi podsticaj.

Jovica Nešić: Nešić Jovica. Rat u Hrvatskoj, Bosni je mene zatekao kao mladog učenika policije u Sremskoj Kamenici. '94. godine sam dobio status ovlaštenog službenog lica i sa ratom sam se prvi put susreo '98. godine u Dečanima, Đakovici, Prizrenu do '99. Hoću da kažem, pre svega ja sam radio tamo svoj posao na neki način. Išao sam sa predubedenjem da radim jedan human posao, pre svega da jurim teroriste da ih hvatam ili ne znam šta već, da ih privedem pravdi i da. Na to sam bio nateran, mislim ja sam mogao otkaz dati, ali oni bi me preobukli u vojnu uniformu i vratili tamo kao rezervistu na isti položaj, tako da ništa ne bih postigao time. Morao sam tamo ostati kada je NATO počeo bombardovati taj prostor Đakovice i Prizrena ja sam se zadesio na Radevičkom jezeru, 06. juna je bio deseti dan kada nisam spavao i na neki način sam eto silom prilika jedan od preživjelih tamo s tog područja posle tepiha bombi da sam stigao u Kikindu na neuropsihijatriju. Od tog doba sam ratni vojni invalid. 2005. godine sam otišao u penziju. U međuvremenu sam pokušao da završim fakultet i uspeo sam. Dobio sam radno mesto pomoćnika komandira policijske uprave u Kikindi i radio sam kriminalitet, ali lekovi, bolest, 2005. u decembru sam penzionisan. Od tog doba, ne znam, nisam sebe našao ne u smislu da ne bih hteo nikoga da uvredim, nikoga da nešto pogrešno da kažem ali sam za istinu. To prevashodno. Ja ne mogu da kažem, ja nisam video da je neko od mojih tamo u 73. odredu nešto napravio što bi ja mogao da kažem da eto, počinio je nešto, ne znam. Nama su izdavana bukvalno naređenja. Mi smo to izvršavali ali u svakom slučaju sam za istinu i pomirenje. Ali ne znam da li sam deo te priče, kako da kažem, jer ja sam radio taj posao. Nisam dobrovoljno otišao, morao sam jednostavno. Ja sam završio tu školu koju jesam i to sam radio. Ali sam u svakom slučaju za istinu i pomirenje. Nisam učesnik te priče, bio sam mlad. Te '91. godine ja sam bio u Novom Sadu na Fruškoj Gori kad je to sve krenulo. Bili smo na nekim vežbama u ... tako da mogu samo slušati o tome a što se tiče Kosova tamo znamo kako je sve počelo. Mi smo tamo otišli i radili posao. Šta su, pazite nemojte me sad. Ja ne znam šta su drugi radili, iz drugih odreda. Ja znam šta je moj vod konkretno radio. Ja sam bio non stop u rovu sa mitraljezom, sa svojim ličnim naoružanjem. Ne znam, eto i razboleo sam se.

Zoran Kosić: Zoran Kosić iz Kikinde. Nešto što je promaklo, ne znam zbog čega, sigurno nije iz zle namere. Rat nije počeo '91. godine. Rat je počeo 17. avgusta '90. godine. Nemojmo da zaboravimo žrtve koje su se desile u tom periodu od 17. avgusta '90. pa do perioda '91. zatim šta znači REKOM. Ja posmatram, evo ovo je drugi put da učestvujem u tome. Mogu da kažem sa sigurnošću nekada sam bio iskusan lider u sindikatu i znam sigurno, stvar je nas da li će REKOM da uspe. Budite sigurni ako mi to budemo želeli kada smo odlazili iz Kikinde i onog prvog puta kada sam razgovarao sa ljudima koje predstavljam niko više nije bio za sukob. Znači svi su za pomirenje. Ko nije za pomirenje taj nije više normalan čovek. Znači ovog dana danas kada se budemo razišli mislim da bi trebali da krenemo s ubeđenjem da mi na svom nekom polju rada tamo gde mi imamo neki uticaj, utičemo. Jer jedno je istina. Vlada je vlada ali vladu biramo mi. Znači ona ideja koju ste ovde napisali da treba milion glasova. Po meni ne bi trebalo čekati da oni zauzmu neki stav. Treba krenuti raditi. Treba krenuti da i mi veterani kažemo eto neki svoj doprinos, a daćemo ogroman doprinos, da kažemo da su građani Srbije za to da se jednom završi sa pričom sukoba i da se krene nekim normalnim životom jer od sukoba nećemo ići napred i ako budemo rekli svi ono kako su moji prethodnici govorili mali broj ljudi je počinio zločin i ja neću da odgovaram za njih a činjenica da država nije ništa uradila da mene odvoji ili mog prijatelja bilo kojeg koji sedi ovde od tih koji su činili zločine. Znači država je bukvalno stimulisala javno mnijenje. Setite se javne televizije kako je nastupala predstavljala je ljude koji su tada smatrali da obavljaju časnu dužnost odbrane SFRJ. Znači to je bila naša Ustavna obaveza da se odazovemo na taj poziv i da učestvujemo u odbrani svoje države. Znači ja sam bio rezervni sastav kada sam došao u tu jedinicu ja sam bio redovni sastav. Znači rezervni sastav je do onog momenta dok ne uđe u redovnu jedinicu, tako da smo mi da li smo bili u pravu ili u krivu ne znamo. Vreme će valjda svoje da uradi ili da kaže, ali tada smo mi pripadali toj državi, toj vojsci i mi smo to izvršavali. I mislim da sada kada pripadamo ovoj drugoj strani koja želi mir da na isti način mi moramo da delujemo, da ne budemo usporeni jer kad se uspori ona ideja koja sada ovde postoji tada od posla nema ništa. Znači malopre kako reče saborac, ali sa druge strane voleo bi da zna, a ja sam mu rekao ko mu je vratio granate. Znači sedimo tu kao nekada, on na jednoj, ja na drugoj strani, oni opale, a mi imali prosvetnog radnika. Čovek spontan, zalutao tamo pa mu dali da bude još za moral a on kaže, ta di su sad našli da pucadu, ta nemojte deco da im vraćate, ta ne znaju oni šta rade. I onda to krene tako i šta da radimo, žrtve su neminovne. Znači da uradimo mi ja kada sam u onom prvom delu rekao da vi mene dobro razumete svi. Ja nisam pričao o Drugom svetskom ratu. Ja sam pričao o nevinim žrtvama, posledicama posle Drugog svetskog rata. Znači ja o tim žrtvama, o tim masovnim grobnicama sam govorio. Ja nisam govorio o nečemu što bi koštalo mnogo. Znači ako je Pokrajina Vojvodina uradila 99 posto posla i nevine žrtve pronašla imenom i prezimenom koje su bez suđenja, bez prava na odbranu likvidirane, to su ratni zločini. To nisu opet pogibije u Drugom svetskom ratu. To su ratni zločini i ako mi budemo, da poistovetimo tu temu da bi je zaboravili. Ono kako je malopre moj prethodnik rekao hajmo kad nađemo na tu materiju da je ne preskočimo, jer u Kikindi mi se nismo stideli da kažemo da imamo masovnu grobnicu jer to je rečeno. Ovo su podaci bez masovne grobnice Kikinda, bez logora Kikinda i ako ja imam takva saznanja od svog dede i nekog ko je živio. Nije to tako davno bilo. Da se ne zavaravamo, ljudski vek je mali, znači to nije tako davno i neka obaveza jeste nas. Ne možemo da kažemo znate oni su umrli, a mi smo direktni potomci tih ljudi koji su bili u tim vremenima. Da ne zaboravimo jer to je veoma bitno. Ja znam da je jednog momenta, ljudi koje sam ja pomenuo, narod kojeg sam pomenuo, jednog momenta u onim ludim vremenima kada je kretao rat ponudili da kažu istinu o narodu i Slavonije i Baranje i Vojvodine. Da je to radan, vredan narod i da taj narod nije za rat, to su radile podunavske Švabe. I moj saborac je to pozdravio i u onom momentu klimajući glavom i mi znamo da je to istina. Taj narod je živio na tim prostorima i hteo da

kaže i isti taj lobi koji ne da danas mi imamo status i zakon isto je tako sprečavao sve te godine da se istina sazna. Pa dajmo da ne odu oni sa ovog sveta dok su još živi da ipak ih zakači deo bar odgovornosti. Neće oni pretrpeti nikakve sankcije, ali bar da se zna da nisu ipak časni a vukli su privilegije od svih nas sa naših leđa. Znači da im kažemo alo mi znamo da ste vi to počinili. Vi ste napravili ratni zločin. Ja ne mogu kao čovek da gledam TV emisiju i da neki general tamo kaže a šta je 400 ljudi. Šta znači to kad neko kaže da njemu nije ništa 400 ljudi, a uživa privilegije ove države, znači to je strašno. I ovaj REKOM verovatno jedan od ciljeva bi trebalo da ima to da spreči takva razmišljanja. Da mi kažemo ljudima da mi nismo za takva razmišljanja da i jedan čovek mnogo znači a ne 400 ljudi, bez obzira kakvi su ciljevi i kakve su im namere bile tada. Znači opravdanja nema, za zločin opravdanje ne postoji. I tada u Kikindi sam rekao da je to najvažnije. I sada javno da kažem, zahvaljujem se gospođi Nataši ipak me je razumela da će to biti pogrešno. Neki put da je taj podatak onog malog dečaka bio i ostao tu moga bi to kontraproduktivan. Neko bi to zloupotrebio i rekao bi pa vidite oni su tu neozbiljni. Oni barataju podacima koji nisu istiniti. Znači ja vas pozivam da dođete u Kikindu da idemo kod svakog tog čoveka koji je eto na neki način tog dečaka. Šta je njemu bio motiv da to ispriča to meni nije kao čoveku jasno. Jovica je bio tada na dužnosti i on može da vam kaže i taj deo posla. Razbijen izlog, nije Albanac, Turčin. Razbijen izlog kod pekara. On nije Albanac on je Goranac. I nije proteran on i dalje živi u Kikindi. I dalje rade svoj posao, a to je krupna optužba, ali sam isto kao čovek rekao da znamo da je u Zrenjaninu dignuta pekara u vazduh i valjda božja kazna uradila svoje. Taj isti ko je podigao to, valjda ko se mača lati od mača i gine, dečak od 17 godina ga ubije na sred trga u Zrenjaninu. Nije motivisan time da bi se osvetio nego jednostavno dokačio ga nešto, eto takav je život živio. Nije mi jasno kome je smetala pekara. Pekara svakom treba. Toliko ako smo dali neki doprinos, a budite sigurni kako reče sagovornik iz Osijeka veoma su važni u ovim pregovorima veterani. Mi ćemo vam jako mnogo pomoći sa svih strana. Mi smo najbolje sagledali nesreću i politike i zloupotrebe i najbolje smo mi tamo na onim prostorima videli koliko su svi među nama izmanipulisani bili. I sigurno nećemo kriti zločince. Radićemo na tome pa makar u nekim svojim redovima, da ćemo praviti, pa nećemo se mi plašiti ni dal je živ ni dal je mrtav. Jednostavno mora se znati ko je počinio zločin. Ja s ponosom kažem, evo malopre sam im rekao da sam video slepog starca od 80 godina iz Aljmoša odveo i predao ga sinu u Osijek. Znači njegov ker koji ga je pratio slepog čoveka, on je ostao, znači mi smo ga sačuvali. I vojska nije radila zlo. Tamo gde sam ja bio pripadnik nije bilo zla prema civilima. Isto tako možemo da kažemo da li je nekog vređalo ili ne. Aljmaš se jednog momenta zvao Papuk Dolina, to ste vi čuli. Mi smo sprečili ljude da ubiju dečaka od 16 godina, samo zato što su oni pobjegli, nisu smeli da brane svoje. A ja ih ne poštujem. Ako bežiš sa svoga a dolaziš da bi uzeo tuđe i da bi nekom drugom kraju deo ime nekog svog kraja sa kojeg si pobjegao i onda pokušaš prema civilima da sprovedeš represalije i onda te vojska spreči. Znači mi hoćemo da pričamo, mi ćemo pričati o tome i kako smo spasili civile koji su trebali da uđu u minsko polje. Vi ste samo naslućivali o tim pričama. Ja sam bio pripadnik 51. mehanizovane koja je to sprečila i ono vezivanje i pokušaj od tih istih civila i oni moraju da budu odgovorni. Znači to selo koje je izbeglo i došlo u Papuk Dolinu mora da odgovara za svoje postupanje. Pa i oni su bili civili pa pobjegli. Hajde sad da ubijaju druge civile da bi se njima svetili. Šta time dobijaju. Znači i to smo doživljavali i kažem koliko mi možemo, sigurno ćemo vam pomoći. Samo požurite. Ja kao čovek da vas zamolim požurite da pokažemo političarima da je to ozbiljna namera, da ne kažu ah nisu oni opasni oni samo pričaju. Daj da im pokažemo da je narod bivše Jugoslavije za pomirenje. Mi ćemo eto, vi kažete, mi ćemo u Kikindi preduzeti sve, donećemo ogroman broj potpisa građana Kikinde.

Nataša Kandić: Osim što se kaže pomirenje je to što sedimo ovde. Šta je to, kakav je to proces. Šta treba da doprinese.

Zoran Kosić: Mora da se napravi neka ispravka i onoga što se malopre pominjalo da li je bitno ili nije bitno. Mora da se raščisti u svestima i glavama svih ljudi da ono što je bilo rečeno je ko je to uradio i da se kaže i mladima i školama i svima da je to glupost. Sada počinje jedan projekat koji se zove Reintegracija boraca i njihovih porodica u lokalne zajednice. Lokalna zajednica je najniži nivo, preko škola, preko svega da mi pokažemo koliko je to veliko zlo. Ispitivanje ljudi, slučajnih uzoraka ljudi koji su učestvovali u ratnim dejstvima pokazalo je poražavajuću činjenicu da je ogroman broj ljudi oboleo posttraumatskog sindroma. Nije taj posttraumatski sindrom zarađen isključivo u ratu, on je zarađen i po povratku neprihvatanja društva. Pa mi smo jednostavno sigurno najveće žrtve, ali ne na način kako ste pomislili tada nego na način kako nas to prihvata i država i okolina. Znači kada pomenete negde veterane oni su valjda najomraženija populacija jer jednostavno država ne čini ništa da kaže da smo mi ipak obavili neku svoju dužnost. Što kaže gospodin on je branio svoje, ja tada sam išao da branim Jugoslaviju koja je postojala. Znači mene je država mobilisala, vojska kojoj sam položio zakletvu, njoj sam služio, nisam pripadao paravojnim formacijama, obavljao svoj zadatak. Smatram da sam imao pravo jer sam živio u toj zemlji da budem i kod Osijeka. Mislim da se razumemo pitali ste zašto mislim da sam mogao. Mogao sam da budem jer sam bio građanin te države. Znači ta država je tražila od mene, a zašto mi je bilo lako da se snalazim na tom prostoru. Ja sam bio 30 godina profesionalni vozač pre toga. Znači mogao sam svuda da prođem, poznavao sam mnogo i sretao se sa ljudima i normalno postupao. Kad sretnem čoveka kojem sam dovezao crep ja sam mu dovezao nešto što je za njega bilo vredno. Ima kuću. Pa i u ratu smo se na kraju krajeva družili. I ako vas ne opterećujem da vam ispričam jednu anegdotu. Ulazimo u jedan vinograd, zima je, februar mesec. Od Aljmaša pa pored Dunava pa tamo prema Dalju. I u vinogradu vinogradska kućica. Dim, ali pomalo. Uđemo unutra, poplašeni stariji baba i deda. Šta vam je ljudi, zašto se bojite. Jao ne moj sine. Ali ne dira vas niko, zašto ste tu. Kažu mi nismo pristali nigde. Zašto. Kod Hrvata ne možemo oni kažu da smo četnici. Što ste četnici, malo me je to na kraju krajeva zainteresovalo. Naše dve ćerke su udate u Kragujevcu. Mi jesmo Hrvati, a Srbi nas ne prihvataju jer smo ovo. I šta ćemo, baba i ja smo otišli u vinograd naš. Koja je vaša kuća i lepo ja njih vratim u njihovu kuću. Deda je bio specijalista da pravi te specijalitete slavonske od svinjskog mesa, suve kobasice i te stvari i on je nama vojsci pomagao debelo, ali eto to je neka nesreća i tih ljudi koji su i tako postojali u tim vremenima. Samo eto da mi krenemo i počnemo da radimo da političari shvate da smo ozbiljni u nameri za pomirenjem.

Jovica Nešić: Ja sad moram reći jednu stvar. Polilcija nije ništa drugo nego produžena ruka istražnog sudije i bavi se činjenicama. Na tom polju sam školovan i mogu o tome puno pričati, ali hoću da vam kažem jednu stvar da kompetencija komisije pre svega treba da bude na prvom mestu. Znači to moraju biti ljudi koji znaju posao, ljudi koji su potkovani znanjem, koji imaju iskustva u tome. Po meni jedino tako može da se dođe do rezultata. Bar ja sam dolazio tako do rezultata prilikom rasvetljavanja određenih krivičnih dela.

Miodrag Linta: Kad ste pitali šta je za vas pomirenje. Nekoliko ključnih stvari. To je pre svega iskrena spremnost jedne strane da bez ostatka govori o prljavštini sa svoje strane o stvarima koje su radili pripadnici ili je inicirala politika u određenom trenutku sa te moje strane i obrnuto isto. Znači to je pitanje stvarno dobre volje. Ako postoji iskrena spremnost da se priznaju te loše stvari koje su činila naša strana, postoji stvarno dobra volja, onda ne može biti tabu tema. Znači ako smatramo da

je pitanje žrtava, ratnih zločinaca ključne stvari za proces pomirenja pored ovih drugih da ih ponovo ne nabrajam, onda ne možemo reći nas ne zanima što je bilo prije 50 godina. Repliciram, odnosno stvar koju je govorio gospodin Varga. Mi znamo da je od '45. do '90. bio jednopartijski sistem gdje nažalost, društvo nije moglo inicirati iskreno suočavanje sa prošlošću. Znači mi smo sad došli, imamo mogućnost da u demokratskim društvima idemo slobodno sa inicijativama da se rasčiste stvari iz prošlosti da se ne bi ponovo ponavljale. To nisu mogli učiniti pripadnici naših naroda 50, 60, 70, 80 godina i to je ostalo našoj generaciji, drugim generacijama koje dolaze i ne možemo govoriti o pomirenju e kažemo ovo nas ne zanima. Treba nas sve zanimati što se tiče žrtava i zločinaca. Zaista ne možemo u tom smislu reći nas zanima samo 90-te, do 2001. godine, a ovo nas ne zanima, a iskrena spremnost na priznanje zločina nema vremensko ograničenje. Ja verujem da smo bili u demokratskom društvu da bi 50, 60 godina, što je stvarno suočavanje u njemačkom društvu krenulo u drugoj polovini 60-tih godina, na stvarno suočavanje, da bi taj proces negdje i kod nas krenuo 60-tih, 70-tih godina i da bi se te mnoge stvari koje su bile pod tepihom otvorile i da bi to smanjilo mogućnost za manipulacije sa brojem žrtava, manipulacije sa brojem stratišta, grobnica, itd, a to je bio jedan od mehanizama krajem 80-tih i ja moram otvoreno reći taj jedan strah kod Srba u Hrvatskoj od ponavljanja '41. godine. Znači jedna retorika koja je kod ljudi ledila krv u žilama. Ja vam govorim o osećanju ljudi na Kordunu, odakle sam ja, moje bake, komšija, oca, njegovih prijatelja i naravno kad se stvara jedna takva retorika a nisu raščišćene stvari iz prošloga rata to je plodno tlo za manipulaciju i desilo se šta se desilo. Ja mislim da vaša generacija i moja generacija i generacija koje dolaze iza nas trebaju to što neko nije uradio, odnosno nije imao objektivnih mogućnosti da uradi, da se to sada rješava ako postoji iskrena spremnost na suočavanje, iskrena spremnost da se te stvari konačno rasčiste. Ako tu budemo pokazali iskrenu spremnost i dobru volju mislim da smo na dobrom putu da uradimo ključnu stvar za pomirenje, to da se uspostavi stvarno poverenje. A poverenje će se uspostaviti samo kada osete obe strane da nema tabu tema, da nema tabu oblasti, ja tad nisam rođen, to me ne zanima. Ma mora nas zanimat. Ako nije moj deda uradio i otac, moramo mi uraditi. Nisu mogli iz objektivnih okolnosti to da urade.

Radojica Bunčić: Želeo bih da kažem da je za mene pomirenje proces na spremnost prihvatanja činjenica ma kako god one bile teške za prihvatanje i obezbeđenje trajnog a pre svega održivog mira za buduće generacije. Želeo bi da kažem još da ja kao učesnik u ratu, dakle ratni veteran često sam razmišljao i o svojoj ulozi žrtve u celom tom procesu i kao izbeglica i kao učesnika u ratu, ali i svoje odgovornosti za učešće u tom procesu. Čini mi se da je to jako važno zato što i tog pomirenja niti održivog mira, čini mi se da nema ako budemo ponavljali sebi, ko zna u nekoj budućoj situaciji ja ću morati ili ja sam morao ili ništa nisam mogao da uradim. Dakle ja se sećam svojih dana kada sam bio u ratu i sigurno sad kažem da sam mogao nešto drugo da uradim. Tad to nisam znao ali sad to znam. I hoću još da kažem da nas ti procesi unutrašnji, naprimer spremnost na odgovornost koliko god mi bili u poziciji žrtve dok ne skupimo snage u sebi dakle za sebe da prihvatimo odgovornost za ono što smo uradili, mislim da ćemo teško nekako da uđemo iskreno u taj proces odgovornosti na nekom višem nivou, dakle da delimo taj proces i sa nekim drugim ljudima, da ne kažem regionalno. To je najviši nivo. Čini mi se da kad pričam o toj odgovornosti mislim naprimer i na to da sam gotovo ubeđen da rat ne postoji ako neki ljudi ne uzmu puške i ne počnu da pucaju. Ja potpuno i sasvim sigurno kao i vi znam, imam neko svoje viđenje situacije koja se dešavala i mogu da kažem da su za sve krivi političari, da je za sve kriv trenutak u kojem smo se nalazili, ali ja pokušavam da smognem snage u sebi i nađem taj momenat da kažem sebi da sam i ja odgovoran da nisam nešto drugo uradio u tom trenutku, jer iako je možda bio neizbor u tom trenutku sam možda mogao da uradim bilo šta drugo osim toga da uzmem pušku. I ako svi urade tu istu stvar i ne uzmu pušku nego

odu negde kao izbeglice, naprimer što je verujem u ovom trenutku, i tvrdim bolje nego da ostanem i pucam po nekim drugim ljudima, ja sam učinio jednu dobru i čovečnu stvar u tim zlim vremenima. I samo hoću da kažem da čini mi se da je jedan od zadataka REKOM-a upravo i to da nekako pokuša da obezbedi taj trajni i održivi mir, jer sakupljanje tih činjenica i dostizanje pravde za žrtve nekako obezbeđuje taj prostor naš etički i ovaj stvarni u kom živimo da nam se zaista više nikad to ne desi. I onda mislim da je uloga nas kao ratnih veterana u tom procesu, već ste to pomenuli, nekoliko ljudi je to reklo, jeste da se ne plašimo da ono čega smo bili svedoci a verujem da svako ima neku raznu priču da smo mogli da vidimo razne stvari, da se ne plašimo da kažemo šta smo videli i da na taj način imenujemo naravno krivce i odgovorne za ratne zločine i s druge strane da na osnovu tog našeg iskustva koje imamo kao ratni veterani jednom naučimo da ne mi sami, nego niko drugi ne treba da postane i da u životu ipak ako smognemo snage i pokušamo da izađemo iz pozicije žrtve u jednom trenutku koji je težak za nas možemo učiniti mnogo, mnogo i za nas i za naše porodice a i za da tako kažem sve ljude u regionu.

Miroslav Varga: Kad sam rekao da me Drugi svjetski rat ne zanima, '41., nisam mislio da me ne zanima uopće. Htio sam reć da ne želim da se REKOM razvodnjava jer ćemo se vjerovatno razić oko trenutka kad treba početi istraživati žrtve i oko trenutka koji je to datum, koja je to godina. Potrošićemo mandat REKOM-a nećemo ništa napraviti jer se nećemo dogovoriti oko datuma koji je. Ja sam samo htio reć, naravno da su i to žrtve i ko god ima nekakvo saznanje trebao bi ih na bilo koji način iznijeti da se zabilježi . nije moje mišljenje protiv toga nego ja kao pripadnik generacije koja je od '91. do 2001. bila aktivni sudionik ovih povjesnih vremena osjeća najveću odgovornost da se ta vremena rasčiste. Ja ne želim ostaviti taj dio kao što su ovi iz '41. ili iz '45. ostavili nama stvari koje su neraščišćene pa je to buknuo do razmjera koje su dovele do ovih strahota. Ja to ne želim dalje prenijeti. Oni nisu mogli, ja možda neću moć ali ću sve napraviti da se to desi, da se raščisti, da se zabilježi i da se javno objavi.

Nataša Kandić: Ja moram da primetim nešto a sigurno ste i vi primetili. U raspravi nijedna učesnica nije uzela reć. Ne bi bilo lepo da se skup završi tako. Izvolite učesnice.

Dane Škorić: Ja se izvinjavam što treći put se javljam, ali ne želim da zaboravim da se gospodinu iz Osijeka zahvalim na iskrenosti na današnjem izlaganju. Međutim kad je pitanje šta znači steći povjerenje među zaraćenim snagama, odnosno među zaraćenim narodima. Znači vratiti oteta prava, silom oteta prava. Evo konkretno šta znači za narod mog Donjeg Lapca, iz kojeg sam ja izbjegao, a sad živim ovdje. Znači vratiti mu imovinu, radni staž koja Republika Hrvatska ne prizna prije rata svim građanima po 7 godina i plus ratni period. Evo da konkretno kažem. Bio sam direktor velike firme dolje u Lapcu do 04. augusta '95. godine. Penzionisao sam tokom svog radnog veka preko 300 radnika. Nije se dogodilo da ikom fali jedan dan radnog staža do tada u Fondu penzionog osiguranja Hrvatske. Međutim sad se događa da nema čovjeka koji ima sav radni staž. Prije rata fali svakom 7 godina, kažu nemate M4, niste platili doprinose i to najbolje godine gdje ima čovjek najbolji prosijek, plus konvalidacija. Ne čudi me konvalidacija jer tad nisu doprinosi plaćani Republici Hrvatskoj, plaćani su Republici Srpskoj Krajini, pa je Srpska Krajina plaćala hrvatske penzionere. Konvalidaciju iz firme kojom sam ja rukovodio rješila su samo četiri zaposlena. Jer uredba koja je donesena nema toga ko je može dokazati da je radio, a ja kao direktor ne predstavljam ništa bez obzira što imam spisak svih zaposlenih koji su čak primali plaću svake nedjelje kad je bilo najteže. Znači vratiti sva prava, isplatiti penzije neisplaćene. Prodate su firme koje smo mi vjekovima stvarali, umanjivali naša primanja da bi plaćali kamate na kredite za izgradnju firmi i preduzeća, itd.

Te firme su prodane, mi nismo dobili ništa. Niko to ne spominje. To je sticanje povjerenja. Mogućnost ljudima koji se vrata da imaju građanska prava kao što imaju državljani drugi, kao što imaju Hrvati, kao državljani Republike Hrvatske. Znači da može raditi u policiji, da može raditi u drugim državnim službama, itd. Srbin kad se vrati ima pravo da može da dobije kredit da dobije 5 koza i to su njegova prava. Kakva su to građanska prava. Kad budemo u istom statusu koji smo imali '91. onda možemo razgovarati o sticanju povjerenja, jer Srbi su vjekovima tamo stvarali hrvatsku državu. Ja ću sad reći što možda nekome neće prijati. Hrvatska ne bi ni kao država postojala da nije bilo tamo Srba, ne bi imala ni svoj nacionalni jezik da nije bilo Srba. Izvinite vas dvojica ako se vratite malo u istoriju kojim jezikom je Sabor govorio do koje godine itd. i koliko je Srba dalo života za Republiku Hrvatsku, a ovaj su put morali reći braćo Hrvati nećemo više dati glavu na panj, dićemo se na ustanak kao '41. '41 su čekali naivno pokolj na kućnim pragovima. Zato je mojih Lapčana 19 posto poklano prije ustanka. To su istine kojima mi moramo pogledati u oči i ne možemo preskakati ono što su komunisti preskakali. Kad pogledamo istinu u oči onda ćemo moći sažeti i gledati istoriju onakva kakva je ona bila. Jer učiti lažnu istoriju kao što smo učili zadnjih 50 godina, nastavljamo sad daljih 50 godina. Ja ne tražim da se žrtve identifikuju, to je nemoguće ali ako znademo da ima u toj jami nekoliko hiljada, u toj jami nekoliko hiljada iznademo gdje je ta jama. Hajmo ih je izvaditi iz te jame, sahraniti na dostojanstven način bez prejudiciranja neke nove nacionalne mržnje i ta televizija mora jedanput biti pod kontrolom da se svaki dan ne forsira neka nacionalna mržnja na televiziji. Ko prati a nije nacionalno opterećen videće kakav je svaki dnevnik zagrebački. Izvinite ali nema dnevnika u kojem Srbi nisu pomenuti kao okupatori. Otkud ja mogu biti okupator ako branim svoje ognjište. Nema dnevnika, da li ih je pet u godini. Eto to je u dobroj namjeri da me pogrešno ne shvatite, ja sam malo uzbuđen i dinamično pričam ali ne smijemo neke detalje iz istorije preskočiti jer će nam biti i budućnost lažna. Vratimo ljudima ono što im je oteto, onda ćemo steći povjerenje. Samo to i svakome pravo da upali svijeću, svaki građanin ima pravo na suzu. Svaka žrtva ima pravo na suzu za onim koji je poginuo, bez obzira kojoj je vojsci pripadao, da li je bio ustaša, četnik, domobran, partizan, UCK, itd. To je nebitno sve žrtve moraju imati svoje mjesto i biti sahranjene na dostojanstven način.

Nataša Kandić: Gospodine Škoriću pa i mi svi ostali gledamo hrvatske dnevnike. Pa niste baš rekli tačno, da nema dnevnika. Mogli ste pomenuti i zapaziti da je sada Hrvatski predsjednik Ivo Josipović napravio nešto što nijedan predsjednik do sada nije napravio. Dajte da malo više imamo tog jednog sluha za nove postupke, za promene, da ih vidimo inače ako ostanemo stalno na ponavljanju nekih stvari koje imaju taj jedan jak ton u kojem nema pomirljivosti, nije dobro. Pogledajte malo, to su bile najveće vesti u čitavom svetu. Poseta predsjednika Ahmićima, to je bilo. Niko još nije napravio tako nešto

Dane Škorić: To je dva meseca unazad a istorija Srba i Hrvata je od 1913. prožeta neakvim sukobima itd.

Nataša Kandić: Da vam kažem, ali zašto ste. Ovo je danas prilika i bila je rasprava i pokušali smo da nađemo ono što je naš zajednički interes, ono što je neko zajedničko polje, ono što je potencijal ovakve jedne inicijative. Ne vidite koliko je značajno da se stvorila jedna regionalna inicijativa. Niko od nas ne pripada nikakvim državnim strukturama. Nije u stanju, nema moć da nešto stvori, ali imamo moć da stvorimo nešto što može da dovede do stvaranja. Možemo da sprovedemo proces ovaj konsultacija. Ali da nema te nepomirljivosti nego upravo se svi trudimo da ima tolerancije, da

ima razumevanja, ali pritom da se i slobodno govori. Ja bih sad, ne odustajem od toga da čujemo da se javi neko, ali molim vas da se ne javi neko ko ne pripada učesnicama.

Veldina Velić: Ja sam Veldina Velić iz Sremske Mitrovice. Na ovu konferenciju sam došla recimo da, zbog toga što osjećam da treba da pružim podršku mom mužu jer on ne može da se izbori sa svim svojim problemima. Ima posttraumatski sindrom, otac mu je ubijen. Ja sam gospodinu iz Osijeka dala neke teze šta se meni desilo tamo. Znači uhvatili su me pripadnici HVO-a, mene i još jednog kolegu baš iz Kikinde, pa su nas pustili, ništa nam nisu radili, onda su nas naši zatvorili u zatvor, pa smo posle bili heroji jer je UNPROFOR donio slike. Bilo je svega i svašta, ali prosto kad kažete riječ pomirenje. Pomirenje ja želim sad, evo ovdje za moga muža. Znači želim da se angažujem zajedno sa mojim članovima udruženja, da se sazna ta istina zašto je ubije otac moga muža, a ubijen je zato što je moj muž bio navodno na tom nekom ratištu, koji je posle '92. bio u Vukovaru, a ratište nije bilo u Vukovaru posle '92. i ja se osjećam žrtva rata jer ja i moje dijete osjećamo sve te njegove traume, njegove noćne more. I dajem vam svu svoju podršku u daljem radu. Ja mislim da je to. Da mi možemo to uraditi. Ne treba da sumnjamo i sve se može uraditi ako je to zbilja iskreno. Udruženje izbjeglih i prognanih Sremska Mitrovica.

Gospava Jovanović: Ja sam Gospava Jovanović, dolazim iz Kolektivnog centra iz Bujanovca, Stara Ciglena. Recimo ne znam, slušam priču o ratu. Znamo i mi dosta toga, čuli smo, išli su naši, svi znamo kako je to bilo. Recimo suviše je da čuje čovek dugo godina nije bilo rata, odjednom je došlo do rata i ljudi prosto nisu mogli da se rasveste da je to stvarno rat, da treba da se gine, da idu. Ni pripremljeni nisu bili a ne spremni za rat, pošto znam da i moj brat je isto bio negde u Vukovaru. Znam i dan danas kako je pričati s njim, kako se on oseća, kako isto ima sve te traume. Ja verujem da svi oni koji su bili u ratu i koji su bili u toj blizini da li su muškarci, žene, bilo ko što je tako nešto doživeo stvarno mi je bilo teško. Evo i mi sa Kosova izašli smo i tu je bilo dosta, ginulo se, stradalo se. Bilo je kako su rekli malopre, svak je branio nešto svoje, svak je branio svoju kuću. Sad nekome je bilo naređeno tamo, nekome ovamo, ne znam nisam baš doživela nešto tragično da bih mogla sad da pričam. Ne mogu da pričam nešto što ne znam i što nisam doživela, mada ima dosta ljudi koji jesu koji su jedva izašli i na kraju stvarno ne znam šta da kažem. Žao mi je svih i oni što su izginuli i mladih što sad imaju traume, što moraju dosta da se leče, što ima dosta invalida, što ima dosta još nezbrinutih porodica, dece bez roditelja koji su stradali u ratu. Stvarno ne znam šta da kažem. Možda je moglo da bude mira među svima da nemamo danas traume ni sa jedne ni sa druge strane, ni sa jedne strane. Ali šta ćemo možda je tako moralo da bude i tako je i bilo, ali treba gledati budućnost malo boljim očima. Stradalo se, ginuli su svi, ne kažem, svako ima neku svoju bol, ali ni to nas ne može nigde da nas odvede. Znači treba čovek opet da gleda neku budućnost da ostavi nešto dobro za ovaj naš naraštaj, za ovu decu našu što rastu, recimo da ne ostane samo mržnja iza njih, da i oni sutradan recimo tako nešto dožive ili tako nešto rade. Mislím da treba preći preko mnogo toga. Dosta je teško ali bar zbog te dece da oni imaju neku bolju budućnost da se ne uliva njima neka mržnja. Svi se nadamo za neko bolje sutra. Evo i vi se trudite da nešto se ispravi iz prošlosti, neke greške. Treba svi zajedno da se potrudimo, ako ne možda mi, možda naša deca ili njihova deca da ipak imaju nešto lepo, neki bolji život nego možda mi.

Nataša Kandić: Ja bih vas sad obavestila da mi smo kao Koalicija za REKOM formirali krajem februara Radnu grupu, jednu malu radnu grupu od 6 članova koja ima zadatak da sve ove predloge, mišljenja, preporuke koje se izreknu u ovim debatama, da oni to razmatraju. Porede sa dobrim rešenjima Komisije za istinu i pomirenje koje je, nekih 35 ih je do sada bilo i da onda predlože

početkom juna prvi draft, prvi nacrt tog Statuta i da se onda mi sa tim nacrtom statuta vratimo među učesnike ove debate i da onda razgovaramo o tome. Znači vi u ovim našim izveštajima, pregledima imate sva ta mišljenja koja učesnici debate iznose. Ima naravno, odmah se vidi da tu nisu sva pitanja obuhvaćena, kao što ni mi danas nismo ubuhvatili sva pitanja, šta više, manji broj pitanja smo obuhvatili, ali eto početkom juna postojaće taj nacrt statuta komisije, pa ćemo mi onda najčešće biti na regionalnim skupovima. Organizovaćemo i regionalni skup veterana i izbeglica i raseljenih, pa ćemo umesto ovih teza kao što ste danas dobijali izaći sa tim prvim nacrtom. Pokušaćemo da preko Udruženja i to pošaljemo ranije kako biste imali prilike da to pogledate i pre nego što dođete na sastanak. Onda je znači cilj da u toj komunikaciji sa predlozima sa ovih debata radna grupa uradi i drugi nacrt kako bismo neki konačan Statut imali u decembru za Međunarodni dan ljudskih prava. Naravno potpuno smo svesni da ima pitanja o kojima je teško, teško imati potpuno jedinstven stav kao što je naprimer po pitanju rešavanja sudbine nestalih ili kad svi kažu činjenice su najvažnije, ostavimo interpretacije. Interpretacijama treba da se bave drugi. Uradimo ono što do sada nikada nije postojalo, a to je da utvrdimo činjenice. Znači postojaće i pitanje o kojima neće baš biti lako kazati postigli smo konsenzus, na primer oko uzroka rata, oko konteksta, oko pripreme rata, ali ima i komisija koje takođe nisu uspele da dođu do potpuno jasnih stavova o nekim pitanjima, odnosno nije bilo jasnih stavova u tim debatama pa je bilo ostavljeno komisiji da to komisija sama reši. Danas naravno nismo razgovarali ni o tim kriterijumima, mada ima u poslednje vreme tih predloga da se napravi neki selekcionni panel koji bi onda donosio izvršio javni izbor onih koji bi bili članovi komisije. Ali biće toga i u tom draftu, nacrtu modela pa će onda biti prilike. Ako ima još na kraju neko nešto da kaže to bi bilo vrlo lepo. Ja se posebno zahvaljujem našim gostima iz Osijeka. Oni su vrlo, vrlo doprineli da ova danas rasprava bude i vrlo slobodna. Na trenutke se videlo da je jako emocionalna i da se, i da ima jako velikog pritiska i toga što nije na ovim prostorima nikada rešavano ništa u interesu žrtvi, u interesu onih stradalih. I to se tačno vidi da nije postojala ni ta politička volja i zato posledice postoje i kod pojedinaca koji smatraju da se sve to mora ispraviti iz prošlosti. Teško je da jedna regionalna koalicija može sve to da ispravi, da ponese i da stekne toliku moć da privoli države i da ispravi greške koje su nastale i tokom prvog i posle Drugog svetskog rata. Bojim se da je to previše, ali sam sasvim sigurna da je to potrebno i važno jedino što to ne znam kako. Vi svi znate da je u Srbiji veoma, veoma. Čitava država je postala veoma aktivna u tome da se locira, pronađe grob Draže Mihajlovića. Ja bi volela da se pronađu sve masovne grobnice a ne da se pronađe samo grob Draže Mihajlovića, nego sve masovne grobnice i da te porodice koje danas i da te porodice koje danas čute da onda mogu nešto javno da kažu, ali sasvim sam sigurna da mi, kao što kaže gospodin Varga, ne smemo da propustimo ovaj istorijski trenutak kada možemo da uradimo nešto i kada postoje još uvek živi svedoci i da imamo obavezu da se prema tome odgovorno odnosimo. Što možemo, možemo da dođemo do podataka i možemo da pomognemo porodicama da pronađu posmrtnu ostatku svojih.

Marinko Đurić: Ja se izvinjavam, nije poželjno da ja budem poslednji, meni ne pripada ta čast. Ali ovde se da kažem srpsko-hrvatski ili hrvatski je možda precizniji nedovoljno precizno se izražavamo pa je utvrđivanje činjenica nije istina. Vi ovde u ovom materijalu imamo poređane istine. Ja bih to želeo da vam skrenem pažnju pošto se to prilično prepliće šta je istina, šta je činjenica, jer ovde kaže da ima istina pravna, dokumentarna, politička, istorijska, a neko kaže i božja istina. Ja bih želeo da stvarno ovo što je gospodin Varga više puta pomenuo, a da ja zdušno podržavam pošto je utvrđivanje činjenica nešto što nas može povezati. Ja sada nisam mislio da govorim o mom slučaju. Meni je otac stradao, ubijen pa spaljen, ali nije on sam nego je još njih 7 bilo u toj kući. To je činjenica i meni bi to jako puno značilo da Albanci koji su bili u to vreme tu činjenicu iskažu. A sad

utvrđivanje istine na koji način je to i ko je to počinio to je već nešto drugo. Ja tu želim da podvučem da utvrđivanje činjenica šta se događalo u Srbiji ili onih koji su bili učesnici tamo je jako važno da se složimo ili je to ili su iseljeni iz Pakraca ili ne znam iz kog, to je činjenica. A sad o istinama već možemo da polemishemo jer vidite ni sam taj termin oko istina nije dovoljno precizan. Znači ja bih voleo sa ovog skupa da se složimo ovako svi da je utvrđivanje činjenica i preduslov za pomirenje, jer neće biti ni pomirenja ukoliko se ne složimo oko činjenica koje se mogu utvrditi.

Nataša Kandić: Ja još jednom našim gostima da se zahvalim, ovde su, Tijana, imamo pristupnicu našeg gosta gospodina Mraka. Svi ste dobili, ako neko hoće da bude član Koalicije molim vas onda imate izjavu o pristupanju i pojedinačno i kao udruženja dobro došli ste i onda smo svi zajedno u ovoj Koaliciji. Svi zajedno se zalažemo za osnivanje Regionalne komisije za činjenice o svim žrtvama. Još jednom hvala svima i biće prilike da nastavimo raspravu i konkretniju sa samim nacrtom statuta Koalicije.